

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Veronika Opletalová

**Analýza volebního úspěchu populistických stran po volbách do Evropského parlamentu
v roce 2019**

Bakalářská práce

Olomouc 2022

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Analýza volebního úspěchu populistických stran po volbách do Evropského parlamentu v roce 2019“ vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Ráda bych zde poděkovala panu doktoru Jakobovi Lyskovi za jeho ochotu, cenné rady a připomínky. Zejména za jeho čas věnovaný k představení a vysvětlení pokročilých statistických metod. Zároveň bych ráda poděkovala i mé rodině za jejich shovívavost a morální podporu po celou dobu psaní bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	5
1. VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU A POPULISMUS	9
1.1. Evropské volby druhého řádu a důsledky pro volební chování	9
1.2. Nejednotná definice populismu	13
2. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY VYSVĚTLUJÍCÍ VOLEBNÍ PODPORU POPULISTŮ	21
2.1. Ekonomický původ podpory populismu	22
2.2. Populismus jako důsledek obavy o úpadek národní kultury a identity	23
2.3. Populismus jako alternativní politická reprezentace veřejnosti	26
3. METODOLOGIE	28
3.1. Vymezení cíle práce	28
3.2. Operacionalizace	29
3.3. Metoda práce	32
4. VÝSLEDKY ANALÝZY	34
ZÁVĚR:	45
ZDROJE:	47
SEZNAM PŘÍLOH:	55
ABSTRAKT	58

ÚVOD

Populistické strany mají své místo v evropské politice od počátku devadesátých let (Mudde, 2004). Volební podpora stran má však zvyšující se tendenci a strany jsou tak nyní nedílnou součástí evropských stranických systémů. Rozšíření populistických stran je patrné napříč evropskými státy rozdílnými svou velikostí, polohou, ekonomickou vyspělostí i společensko-strukturálním a historickým kontextem. Jejich vzestup vyvolal rozsáhlou odbornou diskusi zaměřenou na jejich konceptualizaci, vysvětlení důvodů jejich volebního úspěchu, analýze jejich voličské základny a vlivu populistických stran na strukturu stranické soutěže (Havlík & Voda, 2018). Většina prací se zaměřuje na vysvětlení volební podpory populistických stran v národních volbách (Havlík & Voda, 2018; Lees, 2018; Pirro & Kessel, 2018; Vieten & Poynting, 2016), avšak populistické strany mají své zastoupení i na úrovni Evropské unie (dále jen EU).

Evropský parlament (dále jen EP) je jedinou občany přímo volenou institucí EU, která od svého vzniku prošla nejdynamičtějším vývojem ze všech unijních institucí z hlediska složení, vymezení pravomocí a postavení v rámci unijního politického systému. Volby do EP jako volby druhého řádu (Reif & Schmitt, 1980) se odlišují od národních voleb. Je zde patrná rozdílná strategie ze strany voličů, kteří jsou ochotni při hlasování více riskovat a odklánět se od racionálního či taktického hlasování. Tendence upřednostnit osobní preference a zároveň vyjádřit kritický postoj k politice vládní strany se projevuje ve vyšší volební podpoře menších, opozičních a radikálních stran na úkor tradičních a větších politických stran (Charvát & Maškarinec, 2020; Šaradín, 2008; Hix & March, 2007; March, 1998; Reif & Schmitt, 1980). Volby do Evropského parlamentu tak inklinují k vyšší volební podpoře populistických stran v porovnání s národními volbami. Analýza výsledků voleb do EP může proto poskytnout alternativní přístup k vysvětlení rostoucí volební podpory populistických stran a doplnit akademickou debatu zaměřující se na vzestup populismu jako současného politického fenoménu.

Cílem této práce tak je analýza volebního úspěchu populistických stran při volbách do EP v roce 2019 v 27 členských státech EU¹. Konkrétně se práce zaměří na identifikaci faktorů vedoucích k volbě populistických stran. Z důvodu předpokladu, že jednotlivé proměnné budou mít rozdílný vliv napříč členskými státy EU, provádí tato práce porovnání konkrétního efektu proměnných v jednotlivých zemích. Hlavní výzkumnou otázkou je:

Jaké faktory vysvětlují rozdílný úspěch populistických stran při volbách do Evropského parlamentu v roce 2019?

V rámci současné akademické debaty neexistuje jednotné teoretické vysvětlení volební podpory populistických stran. V rámci EU se dostává do popředí debata o krizi integračního projektu, který se projevuje změnou tolerantního konsensu (Lindberg & Scheingol, 1970) charakteristický pro postoj veřejnosti k evropské integraci na omezující neshodu (Hooghe & Marks, 2009). Ačkoliv tato predikce přispívá k vysvětlení současného trendu zvyšování volební podpory populistických stran, tato práce se zaměří na kauzální vliv socioekonomických faktorů. Předpokladem této práce tak je, že tendence přeorientování obyvatelstva z tradičních stran na populistické strany je politickým důsledkem poptávky veřejnosti.

K vysvětlení volební podpory populistických stran jako vyjádření nespokojenosti ze strany společnosti přispívá teorie mobilizace křivd (*grievance theory*) od Elizabeth Ivarsflaten (2007). Ta upozorňuje, že určité změny ve společnosti mohou vyvolat nespokojenost až pocit křivdy veřejnosti, které vedou k podpoře populistických stran. Volební podporu populistických stran lze tak ekvifinálně vysvětlit jako důsledek ekonomické, společenské a politické transformace veřejnosti, která nespokojenost vyjadřuje protestním hlasováním proti stávající vládě a podporou alternativních populistických stran.

Na negativní dopad globalizace a transformace společnosti upozorňuje také práce od Hlouška a Kopečka (2008), která rozdělila společnost do dvou skupin, a to na ty, co získali (vítězové) a ostatní (poražení). Tento argument potvrzuje i teorie relativní deprivace (*theory of relative deprivation*). Souvislosti mezi destabilizujícími ekonomickými trendy posledních desetiletí a rostoucí podporou populismu jsou zjištěny zejména na makro úrovni

¹ Volby do EP proběhly celkově ve 28 členských státech kvůli nedokončenému jednání o Brexit. Výsledky britských voleb ovšem neměly dopad na současné složení EP, proto nejsou v práci zahrnuty.

(Berman, 2021). Jako příklad je uváděn politický dopad finanční krize v roce 2008, který spustil novou vlnu vlád, v nichž získali moc pravicoví populisté, často jako koaliční partneři (Berman, 2021; Funke & Trebesch, 2017; Rodrik, 2011). Na mikroúrovni ovšem již nepanuje obecná shoda, zda konkrétní ekonomické podmínky jedince vedou k podpoře populistů. Volební podpora se však obecně předpokládá u jedinců se subjektivním pocitem ekonomické nejistoty, tedy u lidí s nižšími příjmy a životní úrovní, popřípadě u lidí bez zaměstnání.

Kromě ekonomické nerovnosti je vzestup populistických stran spojován i s teorií tiché revoluce (*silent revolution*) od Ronalda F. Ingleharta (1977), která rozšíření populismu vysvětluje jako negativní reakci části obyvatelstva na progresivní kulturní změny. V rámci společnosti se prohlubuje mezigenerační propast, která se projevuje zejména v odlišném postoji k postmateriálním hodnotám. Podpora populismu je tak vysvětlena jako protireakce určité části společnosti, která se cítí ohrožena erozí nových hodnot. Na mikro úrovni byly zjištěny silné vazby mezi názory jednotlivců na sociokulturní otázky a hlasováním pro pravicové populistické strany (Berman, 2021). Podpora populismu je předpokládána u lidí, kteří vyznávají tradiční hodnoty a původní normy, a to zejména starší a méně vzdělaná část obyvatelstva, která zůstala v pozadí progresivních kulturních vln (Inglehart & Norris, 2016).

Vzestup populistických stran v Evropě lze vysvětlit i jako negativní důsledek fenoménu globalizace související s problematikou imigrace (Mudde, 2004). Ačkoliv byla potvrzena jen malá mezinárodní korelace mezi populismem a mírou protimigrantské rétoriky (Diamant & Starr, 2018), volební podpora populistických stran se obecně očekává u jedinců, kteří vnímají migraci jako potenciální existenční hrozbu. Nedávné práce zároveň prokázaly, že část obyvatelstva považuje i samotné členství v EU jako kulturní hrozbu (Pirro, Taggart & Kessel, 2018; Inglehart & Norris, 2016). Lze tak očekávat, že i negativní postoj veřejnosti k EU je spojen s vyšší podporou populistických stran.

K vysvětlení volební podpory populistických stran přispěly i práce, které vnímají vzestup populismu jako důsledek aktuálního postoje veřejnosti k politice (Havlík & Voda, 2018; Norris & Inglehart, 2016; Rooduj, 2015). Přeorientování voliče z tradičních etablovaných stran je spojeno se snižující se volební účastí a rostoucí nedůvěrou k tradičním politickým aktérům a demokracii. Populistická podpora je tak předpokládána u jedinců s negativním postojem k vládním politickým stranám a s nízkou spokojeností se stavem demokracie.

V rámci akademické debaty převládají práce zabývající se vztahem mezi zvyšující se voličskou podporou populistických stran na individuální úrovni voličů (Burggon et al., 2019; Rooduij & Burrigoon, 2018; Van Hauwaert & Van Kessel, 2018). Práce tak nezohledňují kontextuální vliv jednotlivých států, který může mít potenciální vliv na hlasování voliče. Tento výzkum proto provede analýzu volebních výsledků na dvou úrovních. První individuální úroveň je tvořena jednotlivými respondenty dotazníkového šetření EES. Druhá úroveň se zaměří na ekonomický a společenský kontext členských zemí, kde tito respondenti žijí. Na základě stanoveného cíle práce je zvolenou výzkumnou metodou hierarchický logistický regresní model (Gelman & Hill, 2006; Soukup, 2006), který je schopný pracovat s dvojúrovňovým charakterem zkoumaných dat a poskytne tak přesnější odhad vztahu jednotlivých faktorů na volbu populistických stran. Na závěr bude vytvořen graf náhodného efektu, který umožní porovnat efekt jednotlivých proměnných napříč členskými státy.

Práce je rozdělena celkem do čtyř kapitol, které jsou dále členěny. První kapitola je věnována teoretickému vymezení klíčových konceptů práce. První část se zaměří na samotný kontext voleb do EP a jeho důsledků na volební chování. Druhá část kapitoly je věnována vymezení konceptu populismu a populistických stran, které jsou rozděleny podle Zulianeliho a Larsenovy (2021 b) kategorizace na pravicové, levicové a valenční populistické strany. Druhá kapitola je věnována teoretickým přístupům k vysvětlení podpory populistických stran z ekonomické, kulturní a politické perspektivy. V třetí kapitole je obsažena metodologická část práce. Jsou zde představeny použité datové soubory, operacionalizace konkrétních proměnných a metoda práce. Závěrečná kapitola je zaměřena na analýzu a shrnutí výsledků.

1. VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU A POPULISMUS

1.1. Evropské volby druhého řádu a důsledky pro volební chování

První ucelený teoretický koncept Evropských voleb představili Karlheinz Reif a Hermann Schmitt při analýze prvních přímých voleb do EP v roce 1979. Ve své práci vycházeli z dřívějších výzkumů zaměřující se na vysvětlení odlišného volebního chování mezi národními a těmi tzv. méně důležitými volbami. Reif a Schmitt (1980) rozdělili volby v rámci každého politického systému na dva typy, a to volby prvního řádu (*first-order election*) a volby druhého řádu (*second-order election*). Rozhodujícím kritériem pro rozlišení voleb je význam voleb, respektive to, co mohou ovlivnit (Šaradín, 2008). Mezi tzv. volby prvního řádu lze tak zařadit parlamentní volby v parlamentních demokraciích a prezidentské volby v prezidentských demokraciích, neboť v nich voliči rozhodují, kdo bude vládnout. Do tzv. voleb druhého řádu pak patří například komunální volby, regionální volby, volby do Evropského parlamentu a volby do „druhých“ komor parlamentů, protože se jedná o volby do menších institucí s menším rozsahem pravomocí a kompetencí a exekutivní moc není jejich základním východiskem (Marsh, 1998).

Reif a Schmitt přímé volby do EP ovšem nepovažovali za volby jedny (evropské), ve kterých rozhodovala určitá konkrétní témata, cíle a kampaň, ale za soubor devíti národních voleb (Šaradín, 2008). Na vliv domácích faktorů na výsledky voleb do EP reagoval v pozdějším textu i Reif (1997), který upřesnil definici voleb do EP jako národní volby druhého řádu. Volby mají i nadále menší význam, který je patrný i v politické praxi, avšak zároveň zdůraznil, že se nejedná o „evropské“ volby, ale spíše o volby „národní“. Při volbách do EP se tak do určité míry prolíná aréna voleb prvního a druhého řádu, jelikož jsou voliči ovlivněni při hlasování do určité míry tématy a aspekty voleb prvního řádu. I přes určitou polemiku, kdy byla teorie Reifa a Schmitta postupně doplněna a rozšířena, tvoří teorie voleb druhého řádu stále aktuálně platnou a obecně přijímanou základní definici voleb do Evropského parlamentu (Ehin & Talving, 2021; Charvát & Maškarinec, 2020; Ehin & Talving, 2020; Šaradín, 2008; Marsh, 1998).

Reif a Schmitt (1980) se při studiu voleb druhého řádu zaměřili na šest základních dimenzí voleb, které jsou patrné v politické praxi. Jednotlivé dimenze nelze zkoumat odděleně, neboť se navzájem doplňují a ovlivňují. Původní analýza dimenzí voleb je ovšem

zaktualizována a rozšířena o poznatky pozdějších autorů, které komplexněji doplňují specifickou charakteristiku voleb do EP.

První a pravděpodobně i nejdůležitější oblastí je dimenze významnosti, která se projevuje ve volební účasti a zároveň i ve volebních výsledcích. Evropským volbám je přisuzován menší význam (*the less at stake dimension*), který souvisí s již zmiňovanými menšími pravomocemi a absencí přímého vlivu EP na podobu exekutivy EU.

Faktor významnosti se projevuje v nízké volební účasti v porovnání s volební účasti při národních volbách v jednotlivých členských zemích. Již první volby do EP zaznamenaly nízkou volební účast, která má klesající volební tendenci² (Statista, 2020). Existuje řada teorií zabývajících se důvody, proč se voliči pod dojmem menší důležitosti rozhodnou neúčastnit voleb do EP. Lze zde například zařadit tezi o nedostatečně etablované evropské veřejnosti a podpory EU (Mattila, 2003), nerozhodování o nejdůležitějších společensko-politických záležitostech, volební únavě z velké četnosti voleb³ (Šaradín, 2008) a nízké participaci médií a volebních kampaní vedoucí ke snížení mobilizace voličů. Dosud nebyla vysvětlena nízká volební účast při volbách do EP, pouze došlo k vyvrácení kauzálního vztahu mezi volební účastí při volbách do EP a množstvím pravomocí EP, neboť ani postupné navyšování pravomocí EP nezvýšilo volební účast. (Mattila, 2003)

Na straně hlasujících je patrná i odlišná strategie hlasování v porovnání s národními volbami. Voliči jsou více ochotni riskovat a podpořit takové subjekty, pro které by při volbách prvního řádu nehlasovali. Voliči se tak častěji odklání od racionálního a taktického hlasování k zabránění riziku propadnutí voličských hlasů kvůli uzavírací klauzuli. Upřednostňují politické strany s nejvíce shodným programem s jejich vlastními preferencemi a postoji, namísto (obvykle) větší politické strany, která je jejich ideálním preferencím vzdálenější, ale má větší šanci sestavit vládu. Při hlasování je patrná tendence, že se voliči rozhodují více srdcem než rozumem a hlasují pro svou skutečnou první volbu, proto je hlasování v druhořadých volbách často označováno za tzv. upřímné hlasování (*sincere voting*). Voliči se také méně rozhodují stranicky a více podporují osoby (Šaradín, 2008). Volby do EP však voliči

² Výjimku tvoří poslední volby do EP v roce 2019, kdy volební účast 50,62 % zvrátila klesající tendenci a dosahuje nejvyšší hodnoty od roku 1994.

³ Četnost voleb způsobuje voličskou únavu, tzn., že méně důležité volby voliči opomíjejí. EP je v některých případech vnímán jako zbytečná instituce (Šaradín, 2008).

využívají i jako nástroj k vyjádření nesouhlasu se stranou nebo stranami ve vládě (*tzv. put the boot nebo vote by boot*), kdy se při hlasování rozhodnou podpořit opoziční stranu (Hix & March, 2007). V této souvislosti jsou volby někdy označeny i jako určitá forma referenda o stávající vládě (Charvát & Maškarinec, 2020; Šaradín, 2008; Hix & March, 2007) a ověřovacím hlasováním, kdy vládní strana zjišťuje, jak velká je jejich voličská podpora v daném okamžiku, ale zároveň tuto informaci získává i opozice (Šaradín, 2008). Hlasování při volbách do EP tak dává voličům možnost signalizovat své konkrétní preference, ale zároveň vyjádřit kritický postoj k politice vládní strany.

Odlíšná strategie hlasování při volbách druhého řádu se projevuje v politické praxi ve vyšší míře propadlých hlasů a větší fragmentaci stranických systémů⁴. Evropské volby jsou charakteristické odlivem voličů od větších politických stran k menším. Při hlasování je zaznamenána vyšší volební podpora menších, nových, opozičních, radikálních a populistických politických stran, a naopak volební ztráta tradičních a velkých politických stran (Charvát & Maškarinec, 2020; Šaradín, 2008; March, 2007; March, 1998; Reif & Schmitt, 1980). Současné roztržité složení Evropského parlamentu tak pouze potvrzuje postupnou tendenci zvyšování vlivu nevládních a extrémistických (proevropských, ale i euroskeptických) politických stran na úkor vládních a centrálních politických stran.

Nízká participace se při volbách do EP netýká pouze voličů, ale i politiků, aktivistů a médií. Volbám do EP je věnována již od samotného počátku volebního procesu menší pozornost ze strany všech aktérů volební soutěže v porovnání s volbami prvního řádu. Touto tendencí se zaměřuje dimenze volební kampaně (*campaign dimension*). Volební kampaně jsou poměrně časově krátké, finančně méně náročné a nedostatečně pokryté ze strany médií. Předvolební kampaň není nadnárodní a nezaměřuje se na společné evropské otázky, ale je zde patrná převaha národních témat charakteristických pro volby prvního řádu. Kandidáti mají tendenci oslovovat voliče především národní tematikou, která je také dlouhodobě upřednostňována na straně voličů. Volební kampaně tak mají mnohem důležitější a obtížnější roli, neboť média věnují volbám do EP menší pozornost, což má za následek nedostatečnou znalost kandidátů a nízkou informovanost veřejnosti o volbách do EP. Tyto faktory se mohou projevit v nižším potenciálu volební kampaně ovlivňovat voličské rozhodnutí. Na volební

⁴ Reif a Schmitt (1980) předpokládali v rámci této dimenze ještě zvýšené procento odevzdaných neplatných volebních hlasů, avšak tato tendence již byla mnoha výzkumy vyvrácena (Charvát & Maškarinec, 2020).

kampaně jsou tak vytvářeny vyšší nároky v porovnání s národními volbami, aby zaujali nejen voliče, ale i samotná média (Charvát & Maškarinec, 2020; European Parliament, Directorate-general for Communication, 2019).

Volby druhého řádu na rozdíl od voleb prvního řádu probíhají ve specifickém politickém prostředí (*specific-arena dimension*), které se odlišuje svými politickými i institucionálními atributy. Mezi něž lze například zařadit otázky nakolik je akceptována role politických stran, jsou u moci stejné strany ve volbách prvního a druhého řádu, jak se tvoří koalice stran atd. Evropské volby se však odlišují od všech ostatních voleb druhého řádu, neboť neprobíhají na sub-národní úrovni nebo v politických a administrativních subsystémech, ale překračují národní hranice. Jedná se tak o nadnárodní volbu zastupitelského shromáždění v jednotlivých členských státech, jež se v politické praxi projevuje zejména rozšířením zájmu o nové oblasti politiky, u nichž je často patrná národní než nadnárodní preference. Zároveň je zde patrný komplikovaný systém tvorby koalic a stranických aliancí, neboť politické strany zvolené na národní úrovni vytváří politické frakce na základě podobné ideologie, a ne státní příslušnosti.

V rámci voleb do EP rozlišujeme i specifickou institucionální a procedurální dimenzi (*institutional-procedural dimension*) voleb zaměřující se zejména na podobnosti a odlišnosti nastavených parametrů volebního systému⁵. Čím jsou volební pravidla vzdálenější od národních tradic, tím je volební účast nižší (Šaradín, 2008). Odlišné nastavení volebního systému pro prvořadé a druhořadé volby se tak podle této teze projevuje v odlišné volební účasti.

Poslední dvě dimenze voleb do EP, politická proměna v rámci hlavní volební arény (*the main – arena political change dimension*) a sociální a kulturní proměna (*social a cultural change dimension*), zdůrazňují komplexitu a vliv kulturních a strukturálních změn ve společnosti, jež mají vliv na vývoj všech voleb, ať už se jedná o volby prvního nebo volby druhého řádu. Tyto změny probíhají do jisté míry nezávisle na volebních výsledcích. Politické strany představují reprezentanty určitých socioekonomických a kulturních hodnot, proto změna těchto hodnot se musí odrážet v proměně postojů u voličů i politických stran. Pro vysvětlení volebního výsledku a volebního chování při volbách do EP je zásadní tedy, zaměřit se nejen na všechny

⁵ Volby do EP se řídí převážně vnitrostátními volebními zákony a zvyklostmi, ale existují i společná unijní pravidla obsažená v aktu o volbách do Evropského parlamentu z roku 1976.

typy voleb probíhající v členských zemích EU, ale musíme zahrnout i širší kulturní a sociální aspekty příslušné společnosti.

Volby do EP lze tak definovat na základě teorie voleb druhého řádu, které s výjimkou dimenze specifického prostoru, mají charakteristické atributy společné všem druhořadým volbám. V současné době ovšem dochází k postupnému vývoji této instituce, který se projevuje zejména v rostoucím významu vlivu voleb na podobu politické soutěže v národních volbách⁶ a změnou postoje veřejnosti, který je více otevřený společným politickým otázkám⁷. Z voleb do EP se tak postupně stává skutečné celoevropské hlasování o směřování politické agendy EU (Hix & March, 2011) a nelze vysvětlovat výsledky voleb pouze na základě modelu voleb druhého řádu.

1.2. Nejednotná definice populismu

Populismus patří mezi současné klíčové témata výzkumu politické vědy (Zulianello & Larsen, 2021 a; Kubát, 2019; Ford, Goodwin & Cut, 2012). Za počátek zkoumání populismu v politologii považujeme 60. léta 20. století (Kubát, 2019), který souvisí s hledáním ideální definice konceptu populismus a rozšíření populistických stran ve světové politice. Ačkoliv se tedy nejedná o nový koncept, neexistuje obecně platná definice populismu. Nejednotnost konceptu souvisí zejména s rozdílnou historickou a geografickou rozšířeností projevující se ve výrazné odlišnosti místních preferencí, tradic a politických okolností (Luo, 2017). Lze tedy konstatovat, že výzkum populismu je poznamenán existencí mnoha rozličných přístupů, pojetí, definic a typologií (Kubát, 2019).

Ve veřejném diskursu jsou patrné dvě dominantní interpretace termínu populismus. První odkazuje na politiku hospody (*Stammtish*) související s vysoce emocionální

⁶ Výsledky voleb prvního i druhého řádu se navzájem ovlivňují. Rostoucí význam voleb druhého řádu lze například reprezentovat volebním vzestupem politických stran Národní fronty (Le Front National) ve Francii a Strany zelených (Die Grünen) v Německu, které nejdříve uspěly při volbách do EP a až poté ve volbách prvního řádu (Šaradín, 2008).

⁷ Mezi témata rezonující při celoevropském hlasování můžeme v dnešní době zařadit otázku směru a rychlosti evropské integrace, která má dopad na formování postoje veřejnosti, politickou soutěž, politickou kampaň, volební chování a strategii při hlasování ve volbách (Kriesi, 2016; Hooghe & Marks, 2009; Hix, 1999).

a zjednodušující politikou, jejímž cílem je zejména dosáhnout „dobrého pocitu“ pro občany. Druhý význam konceptu se využívá k popisu oportunistické politiky, která se zaměřuje na cíl (rychlého) potěšení a zisku voličů, než na nalezení rozumného a přijatelného řešení. Ačkoliv jsou obě interpretace rozšířené a mají určitou hodnotu, nejdou do jádra toho, co je v akademické sféře obecně považováno za populismus (Mudde, 2004).

V rámci definice populismus rozlišujeme tři obecné definiční koncepty, a to populismus jako politická strategie pro získání a udržení moci, jako diskusní styl nebo jako ideologie (Priester, 2011). V současné akademické sféře je dominantní ideologické pojetí populismu (Kubát, 2019; Zulianello, 2019; Hawkins & Kaltwasser, 2018; Mudde, 2007; Mudde, 2004), které definuje populismus jako omezenou ideologií zaměřující se na určité politické oblasti a je spíše moralistický než pragmatický (Ionescu & Gellner, 1970). Populismus je tedy ideologie s tenkým středem (*thin-centred ideology*), kterou lze poměrně snadno kombinovat s jinými ideologiemi a ideologickými prvky (silnými nebo tenkými), které jsou klíčové k zprostředkování politického významu pro voliče (Mudde & Kaltwasser, 2017). Právě díky své charakteristické vysoko „chameleonské“ povaze měnící se v kontextu vzniku, se populismus poměrně snadno dokáže adaptovat na odlišné ideologické formy (Taggart, 2004). Na závěr je nutno ovšem podotknout, že i přes to že se v akademické sféře vyskytuje trojí pojetí populismu v podobě politické ideologie, politického stylu a strategie, nelze tyto koncepty striktně od sebe oddělit. Pokud totiž budeme populismus posuzovat v rovině politiky ve významu „politics“, pak je zřejmé, že populisté musí nějakým způsobem hrát politickou hru (strategie a styl) ve jménu nějakého programu, hesel či cílů (doktrína) (Kubát, 2019).

Základní ideové východisko populismus je podle Muddeho (2004, 2007) rozdělení společnosti na dvě homogenní a protichůdné skupiny, a to čistý lid versus zkorumpovaná elita. Z populistické perspektivy jsou elity a lid zcela odlišné entity s rozdílnými zájmy, hodnotami a životními styly, s tím že politika by měla být výrazem obecné vůle (*voluté générale*). Jak naznačuje samotný název populismus odvozený od slova lid (*populus*), pro populisty je klíčovým konceptem lid. Ten je vnímán jako určitý rétorický nástroj, třídní segment nebo statická homogenní entita. Právě lid by měl být zdrojem moci a reprezentovat kolektivní hodnoty a zájmy a zároveň vyjadřovat jednotnou vůli společnosti. Lid je subjektem politiky, jehož vůle je všemu nadřazená (Kubát, 2019). Alternativní přístup k interpretaci lidu představil Taggart (2000), který použil pojem srdce (*the heartland*), ve kterém populistická představitost a ctnostné a jednotné obyvatelstvo sídlí. Koncept srdce pomáhá zdůraznit, že lidé v populistické

propagandě nejsou ani skuteční, ani všezahrnující, ale ve skutečnosti jsou mytickou a vykonstruovanou podmnožinou celé populace (Mudde, 2004). Lze tedy konstatovat, že samotní populisté rozhodují o tom, kdo patří do skupiny „skutečných lidí“ a kdo je z této skupiny vyloučen.

Z populistické perspektivy zastávají stejně jako lid i elity určité kolektivní hodnoty a zájmy, ovšem jejich prosazení probíhá na úkor lidu. Elity tak představují zkaženou až zkorumpovanou část společnosti, která nereprezentuje skutečný lid, ale pouze svoje vlastní zájmy. Elity ve společnosti tvoří menšinové uskupení aktérů vyznačující se určitým kapitálem v podobě moci, majetku, vzdělání, sociálního postavení, prestiže atd., který lid nemá. Zástupce elit proto nepochází pouze z politického prostředí, ale řadíme zde i elity institucionální (establishment), ekonomické, sociální, kulturní a jiné (Kubát, 2019). Pro populismus je také charakteristická klíčová role charismatického vůdce⁸, který reprezentuje vůli lidu. Tato tendence se ovšem projevuje v protichůdných požadavcích na vůdce projevující se v elitářském paradoxu. V rámci populismu je totiž patrný neřešitelný rozpor vycházející se samotné základní premise populismu, a to že zdrojem moci je svrchovaný lid. Právě vůdce totiž zosobňuje vyjádření lidu v podobě vůdcovské až elitářské osoby, které je právě lid podřízen. Vůdce se tak nachází v paradoxní situaci, kdy se prezentuje jako běžný občan, ale zároveň má mít elitářské vlastnosti. Kromě toho se vůdce vyznačuje nepolitickými až moralistickými tendencemi, kdy se staví proti zkorumpované elitě, zároveň musí být však i politický, aby mohl účinně hájit všeobecné zájmy lidu. Lze tedy konstatovat, že populistický vůdce je a není politický, je a není součástí lidu, je a není elitou, respektive politickou elitou (Tamtéž).

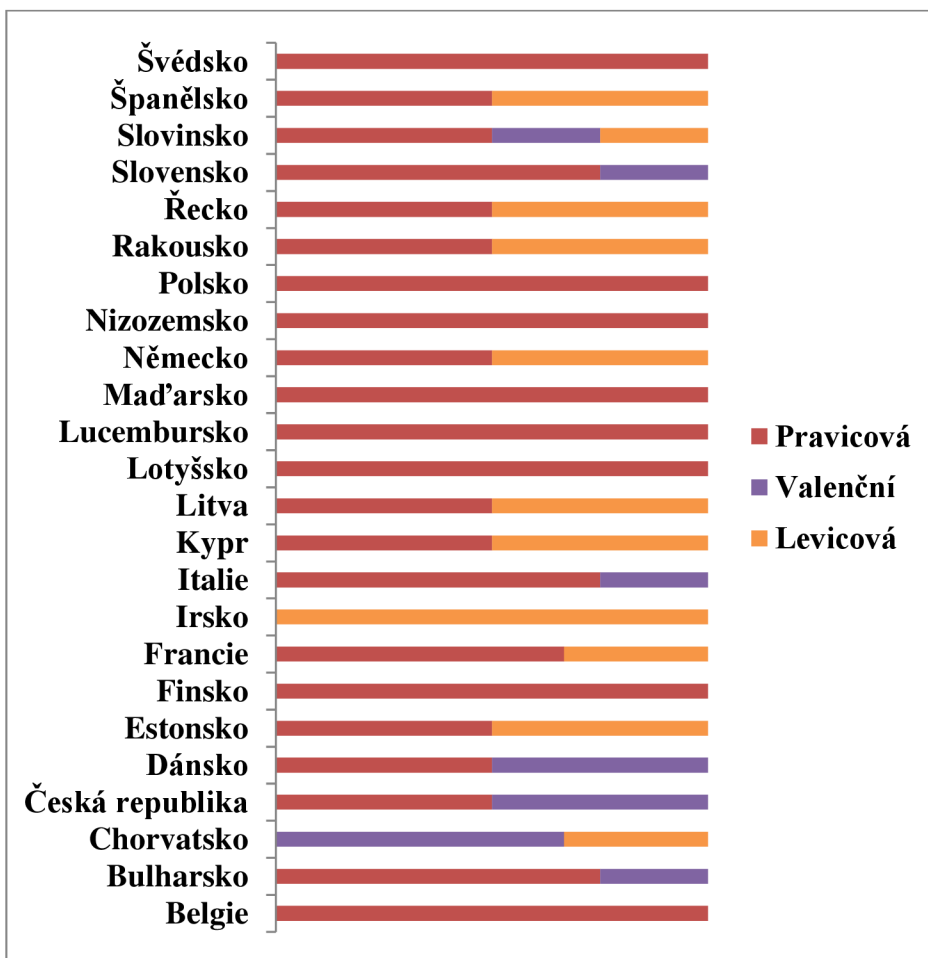
Kromě zmíněných základních charakteristik patří mezi znaky populismu i antipluralitní narativ, který se projevuje v nároku populistů na morální monopol zastupování údajně skutečných lidí (Müller, 2017) a vzpírání se obsahovým i institucionálním omezením ve způsobu výkonu moci (Kysela, 2019), které by mohly zabránit prosazení aktuální vůle lidu. Populismus je také spojován se specifickým typem organizace, specifickým stylem komunikace lidu a vůdce a masovým klientelismem (Müller, 2017) při směně materiálních a nemateriálních

⁸ Současná změna politické strategie se projevuje ve větším zastoupení fenoménů jako prezidencializace politiky, personalizace politických stran či celebritizace, které posilují roli osob na úkor institucí. V rámci aktuálních politických a mediálních trendů se proto dostává do popředí polemika, zda charismatický vůdce v čele politické strany či hnutí, je i nadále výlučně charakteristickým prvkem populismu.

výhod za masovou podporu. Tyto atributy však přímo nedefinují populismus a patří tak spíše mezi obecné trendy současné politiky.

1.3. Populistické politické strany Populismus má několik verzí, které lze odlišit v rámci rozdílných kritérií jako je vývoj v čase, politický styl a komunikace či politický program. Ačkoliv každý politický aktér může příležitostně přijmout populistickou rétoriku a poselství, přijetím myšlenkového přístupu, je možné identifikovat politické strany, pro které populismus představuje základní ideologický koncept (Mudde, 2007; Mudde, 2004). Mezi typologii populismu patří například rozdělení populismu na agrární a politický (Canovan, 1981), nebo populismus inkluzivní a exkluzivní (Mudde, 2007). Práce rozdělí populistické strany na základě Zulianeliho a Larsenovy (2021 b) klasifikaci populismu na pravicové, levicové a valenční populistické politické strany.

Graf 1: Podíl zastoupení pravicového, levicového a valenčního populismu z populistických stran členských zemí EU

Zdroj: vlastní zpracování vycházející z datových souborů od Martina Zilianelliho

V dnešní době je populismus nejvíce spojován s (radikálními) pravicovými populistickými stranami, které jsou ovlivněny různými formami nacionalismu a neoliberalismu (Betz, 1994). Pro pravicové populistické strany je charakteristické vyjádření nerovnosti v rámci sociokulturního a/nebo kulturního prostředí (Zulianello & Larsen, 2021 a). Mezi společná témata stran tak patří nespokojenost s etablovanými stranami a elitami, antipatii vůči menšinám a migrantům, euroskeptické postoje, kulturní střety a zásah do ekonomické⁹ a politické sféry na národní i nadnárodní úrovni (Moghadam & Kaftan, 2019; Zulianello, 2019; Hawkins & Kaltwasser, 2018; Mudde, 2004).

⁹ Ekonomickou stránkou země zejména v rámci pracovních podmínek a výši platu se zaměřují i pravicové populistické strany například Alternativa pro Německo (Alternative für Deutschland) a Národní sdružení (Rassemblement National) (Moghadam & Kaftan 2019).

Současný pravicový populismus se liší v rámci voličských preferencí a společensko-strukturních a historických kontextů (Moghadam & Kaftan, 2019), proto se nadále klasifikuje do čtyř specifických skupin, a to na populistickou radikální pravici (Mudde, 2007), neoliberální populisty (Tamtěž), národně-konzervativní populisty (Pankowski & Kormak, 2013) a národní populisty (Eatwell & Goodwin, 2018). V posledních letech je patrná tendence nárůstu počtu pravicových populistů, kteří prošli nativistickým obratem, jež se stal klíčovým prvkem jejich identity a strany se tak sami klasifikují jako populistické radikálně pravicové strany (Zulianello & Larsen, 2021 a) V rámci nativismu se zdůrazňuje otázka národní a kulturní identity (Kubát, 2019). Ačkoliv došlo ke vzestupu radikálních populistických stran, byl tento podtyp vždy nejrozšířenějším podtypem pravicového populismu na evropském kontinentě (Zulianello & Larsen, 2021 a), ostatní podtypy měly naopak pouze okrajové zastoupení.

Levicové populistické strany jsou obecně nejvíce zastoupenými outsiderskými stranami (Hawkins & Kaltwasser, 2018), které spojují populistickou ideologii s různě definovanými formami socialismu. Tato tendence se projevuje v rovnostářství, zaměřením se na sociální spravedlnost a rovnost a větší inkluzi na rozdíl od pravicového populismu. Strany se zabývají zejména ekonomickou oblastí politiky související s nezaměstnaností, úspornými opatřeními a platovou nerovností (Moghadam & Kaftan, 2019). Nejčastěji se levicově populistické strany označují jako sociálně populistické strany (Mudde, 2007) nebo národně-sociální populisté (Zulianello & Larsen, 2021 a) v důsledku propojení levicového populismu s určitou formou nacionalismu.

Kromě dichotomického rozdělení populistických stran existuje ještě specifická kategorie valenčních populistických stran, kam řadíme strany s omezenou ideologií. Tato kategorie vyjadřuje spíše odlišný typ populismu než zbytkovou kategorii (Zulianello, 2019) a je někdy nesprávně označena jako kategorie centrálního populismu. Valenční populistické strany jsou ovšem charakteristické svojí kombinací populismu s nepozičními tématy¹⁰, které neumožňují konkrétní ideologické zařazení stran. Ačkoliv strany mohou zaujmout do určité míry postoj k omezenému okruhu pozičních otázek, jádrem jejich postoje je vždy populismus. Valenční populisté se hlásí k „čisté“ verzi populismu, což znamená, že nejsou ani pravicovými, ani levicovými stranami (Tamtěž). Tato tendence se projevuje ve velmi nestabilním až

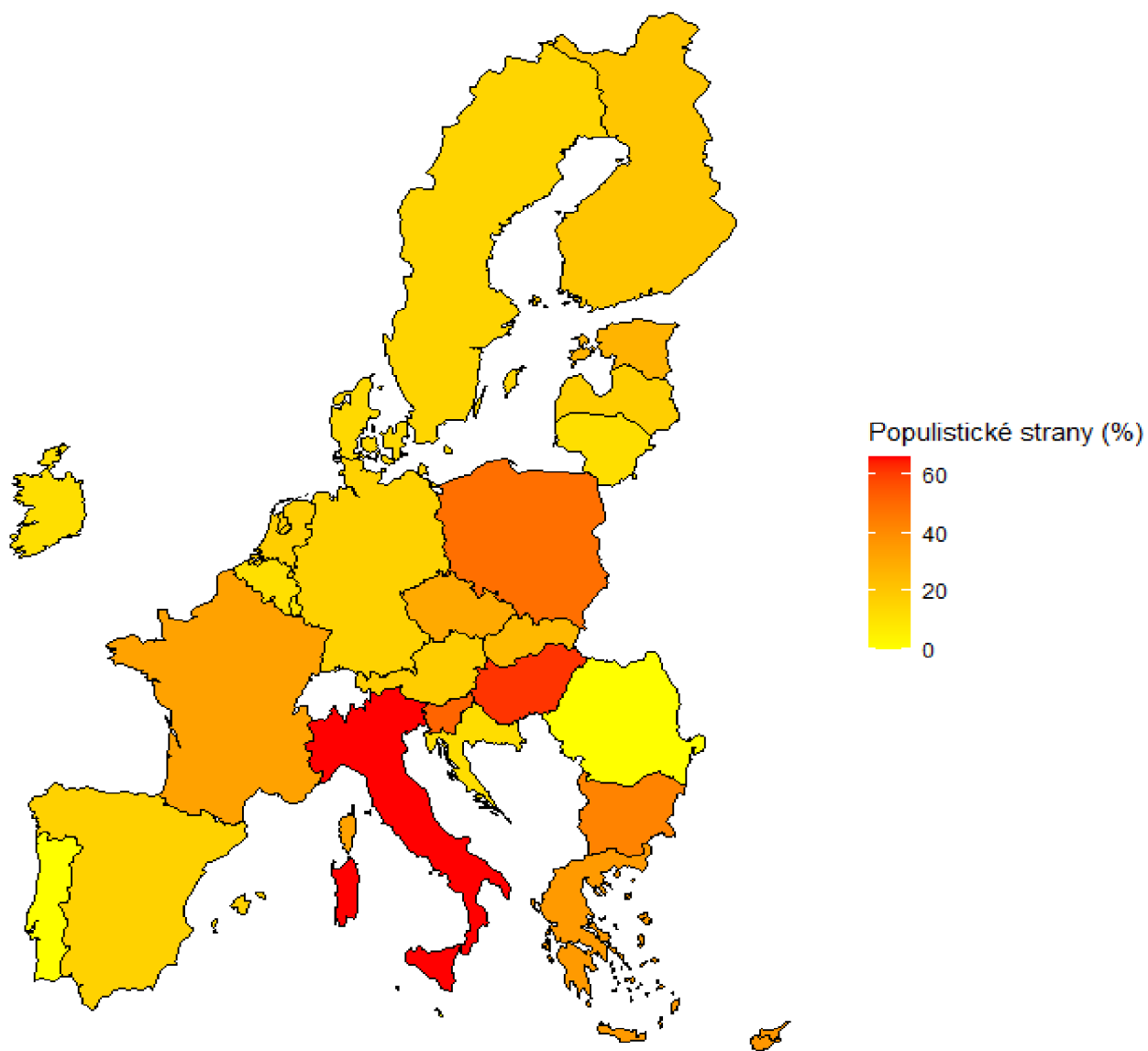
¹⁰ Zaměřují se na nepoziční otázky jako je boj proti korupci, zvýšená transparentnost, demokratická reforma, morální integrita, při zdůraznění motivů proti establishmentu (Zulianello, 2019).

flexibilním postoji a zároveň umožňuje stranám se poměrně snadno adaptovat na aktuální politickou situaci.

V rámci Evropy nemají populistická hnutí příliš dlouho politickou tradici¹¹, avšak v aktuální evropské politice mají své zastoupení pravicových, levicových i valenčních populistických politických strany. Současné politické, společenské a mediální prostředí vytváří příznivé podmínky, nejlepší od konce druhé světové války, které se projevují ve vzestupu populistických stran (Mudde, 2016), které nemají pouze okrajové postavení, ale integrovaly se do národních politických systémů a své zastoupení mají i na úrovni EU.

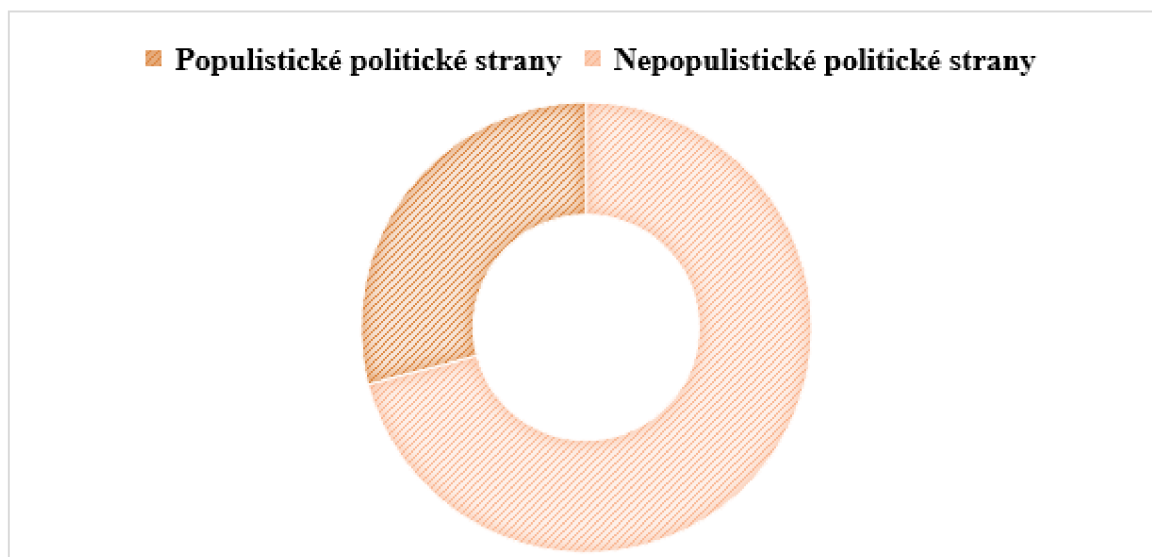
Graf 2: Celkové zastoupení populistických stran po volbách do EP 2019

¹¹ Od druhé světové války populismus v Evropě s výjimkou několika málo izolovaných a krátkodobých hnutí prakticky chyběl. Počátek evropského populismu je spojován se 70. lety 20. století, kdy začaly postupně vznikat politické strany a hnutí využívající populistickou rétoriku (Mudde & Kaltwasser, 2017).

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 3: Celkové zastoupení politických stran podle počtu křesel po volbách do EP 2019

Zdroj: vlastní zpracování

2. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY VYSVĚTLUJÍCÍ VOLEBNÍ PODPORU POPULISTŮ

V rámci akademické debaty neexistuje obecná shoda na příčinách vzestupu populismu. Rozšíření populismu je často interpretováno jako důsledek konkrétních jevů či krizí, ovšem tyto události pouze oživily existující předpoklady populismu a akcelerovaly příslušné politické změny, kterými byly pokles volební účasti, strmé zvýšení volební volatility a nárůst podpory konkrétních uskupení slibující jednoduchý recept (Kubát, 2019). V rámci dosavadní studií není patrná shoda, které faktory vysvětlují volbu populistických stran, existuje i polemika, zda se vůbec populističtí voliči se svou volbou zásadně liší od ostatních voličů (Pauwels & Tucker, 2014). Tato práce však předpokládá, že volební podpora populistických stran je odlišná a lze ji tak vysvětlit na základě konkrétními faktory.

Jednou z klíčových debat o původu populismu je vysvětlení z perspektivy nabídky a poptávky. První přístup vnímá rozšíření populismu jako důsledek stížnosti a požadavků ze strany veřejnosti. Je někdy označován jako vysvětlení „zdola nahoru“, protože se zaměřuje na společnost nebo jednotlivce. Druhý přístup je založen na předpokladu, že vzestup populismu je důsledek změn demokracie, kdy vláda není schopná adekvátně vyhovět požadavkům veřejnosti. Je tak někdy označen jako vysvětlením „shora dolů“ zabývající se krizí vlády,

politiků a dalších aktérů (Berman, 2021). Kromě zmíněných dvou perspektiv je uváděn v některé práci i třetí přístup, a to instituční pravidla hry, který vysvětluje úspěch populismu prostřednictvím regulace volební soutěže jako je například typ volebního systému, regulace politického financování, hranice, uzavírací klauzule... (Inglehart & Norris, 2016).

Práce vychází z perspektivy poptávky, kdy je vzestup populistických stran vysvětlen jako politický důsledek poptávky veřejnosti. Při volbách do EP je patrná odlišná strategie hlasování, kdy voliči využívají volby do EP jako nástroj k signalizaci svých konkrétních preferencí a k vyjádření svého kritického postoje k politice vládní strany. Zároveň je zde patrná převládající národní tematika, kdy politické strany představují reprezentanty určitých socioekonomických a kulturních hodnot. Teorie mobilizace křivd (*grievence theory*) od Elizabet Ivarsflaten (2007), předpokládá přímou souvislost mezi protestním volebním chováním a projevovanou nespokojeností ze strany veřejnosti. Autorka upozornila na skutečnost, že pokud se ve společnosti odehrávají určité sociální změny, mohou vyvolat nespokojenost až pocit křivdy veřejnosti, a to se odrazí v stávající podobě stranického systému. Teorie mobilizace křivd tak nabízí potenciální vysvětlení vzestupu populistických stran při volbách do EP. V současné akademické sféře zabývající se mobilizací křivd lze rozlišit tři hlavní, které politické strany využívají při snaze mobilizovat elektorát, a to křivdy jako důsledek ekonomických změn, křivdy identické a křivdy jako důsledek politického elitismu a korupce (Kriesi, 2012; Ivarsflaten, 2007; Snow, 2004; Crossley, 2002). Všechny zmíněné modely se ovšem navzájem ovlivňují a prolínají se s čtvrtým psychologickým či postojovým modelem.

2.1. Ekonomický původ podpory populismu

Ekonomické model volebního vzestupu populistických stran patří mezi klíčová vysvětlení ekonomů a politických ekonomů (Berman, 2021; Pastor & Veronesi, 2018). Při výkladu volebního úspěchu či neúspěchu v různých demokratických systémech hrálo totiž v posledních 40 letech hlasování na základě výkonu hospodářství významnou roli (Tilley, Bold & Garry, 2007). Stav ekonomiky a hospodářské otázky tak zásadně ovlivňují výsledky voleb, a to na národní úrovni i na úrovni EP (Kousser, 2004). Evropa prošla v nedávné historii zásadními hospodářskými transformacemi souvisejícími s přechodem od centrálně řízené ekonomiky směrem k volnému trhu, ekonomickou modernizací a globalizací, které vedly k rostoucí ekonomické nejistotě a sociální deprivaci určité části obyvatelstva. Důležitými

prvky transformačního období tak byl vznik nové struktury společnosti, nárůst sociálních nerovností a rozdělení společnosti do dvou segmentů – na ty, kdo na ekonomické a společenské transformaci získali (vítězové) a ostatní (poražení) (Hloušek & Kopeček, 2008). Ekonomický vývoj tak vede k postupnému rozdělení společnosti na elity a tzv. obyčejné lidi, což je základní aspekt, na kterém mohou profitovat populistické strany.

Vzestup populistických stran je tak prostřednictvím modelu ekonomických křivd vysvětlen jako důsledek kritiky tradičních stran, které v očích veřejnosti nedokázaly adekvátně reagovat na ekonomické změny a krize, které měly dopad na životní standardy sociální jistoty obyvatel. V ekonomicky více postižených oblastech panuje větší nespokojenost s ekonomickou situací státu, kdy úsporné programy vlády mohou ve zdejších obyvatelích vyvolávat pocity křivdy. Tendenci přeorientování obyvatelstva z tradičních stran na populistické strany volající po změně potvrzuje i teorie relativní deprivace (*theory of relative deprivation*), podle které silnější ekonomická nerovnost vede část obyvatelstva k pocitu zaostávání, který se projeví v podpoře radikálních nebo populistických stran (Stoetzer, Giesecke & Kluver, 2021; Beltz, 1994). Toto zjištění podporuje i Bermanovo zjištění (2021) o přímé souvislosti mezi rozdělovacími a destabilizujícími ekonomickými trendy posledních desetiletí a rostoucí podpoře populismu. Jako příklad je uváděn politický dopad finanční krize v roce 2008, který spustil novou vlnu vlád, v nichž získali moc pravicoví populisté, často jako koaliční partneři (Berman, 2021; Rodrik, 2018; Funke & Trebesch, 2017). Volební chování tak může být vysvětleno jako důsledek ekonomické modernizace a strukturálních změn v politické ekonomice ve vyspělých průmyslových společnostech, kdy nespokojenost s ekonomickou situací v zemi a ekonomickou nejistotou veřejnost vyjadřuje protestním hlasováním proti stávající vládě a podporou alternativních populistických stran.

H1: Vyšší pravděpodobnost volit populistické strany mají voliči s nízkou životní úrovní.

2.2. Populismus jako důsledek obavy o úpadek národní kultury a identity

Identifikační model mobilizace je založen na předpokladu, že příčinou populismu jsou sociální a kulturní změny společnosti. Klíčovým konceptem je populistická definice lidu jako homogenního společenství lidí se společnými kulturními tradicemi, rasou a etnikem. Každá anomálie je považována podle Taggarta (2000) za narušení a její představitelé jsou vyloučeni

z konceptu lid. Lze tak konstatovat, že populistická rétorika si tradičně zakládá na obranně národních hodnot, tradic a exkluzivním pojetím lidu. Jak uvádí Berman (2021) mezi názory jednotlivců na sociokulturní otázky a hlasováním pro pravicové populistické strany byly zjištěny silné vazby. Lze tak předpokládat, že nejvíce populistická rétorika osloví voliče, kteří zaznamenali změny, které potenciálně narušují jejich kulturní převahu a ohrožují jejich základní sociální hodnoty a v reakci na dané změny vyjadřují hněv a politickou nespokojenost (Inglehart & Norris, 2016).

Vzestup populistických stran v Evropě tak lze vysvětlit jako negativní důsledek fenoménu globalizace související především s problematikou imigrace (Mudde, 2000), která vedla ke vzniku antagonismu mezi imigranty a tradičními obyvateli a byla navíc umocněna kulturními konflikty (Maškarinec, & Bláha, 2014). Dlouhodobé opomíjení témat jako národní identita a problematika imigrace, která eskalovala během migrační krize ze strany tradičních politických aktérů, využila populistická hnutí. Ta zacílila především na tu část obyvatelstva, která vnímá migraci jako potenciální existenční hrozbu a má tak větší tendenci hledat silné autoritářské vůdce. Skutečnost, že nedávni přistěhovalci pocházejí převážně z nezápadního a nekřesťanského prostředí, totiž vyvolala v určité části obyvatelstva obavu z úpadku evropské kultury a identity (Murray, 2017; Caldwell, 2009) a vedla k nativistické, nacionalistické a populistické reakci (Berman, 2021; Hochschild, 2018). Predikce vztahu mezi mírou rasistické nebo protimigrační rétoriky a podpory populismu má však i své kritiky, neboť byla naměřena jen nízká mezinárodní korelace tohoto vztahu (Diamant & Starr, 2018).¹² I přes určitou polemiku lze však vzestup populistických stran vysvětlit na základě předpokladu, že nespokojení voliči začali hledat alternativu u nových stran, které pracují mnohem otevřeněji s protimigrační či etnickou rétorikou (Maškarinec & Bláha, 2014), kterou tradiční strany opomíjely.

Mezi další potenciální faktor vedoucí k rozšíření populismu v Evropě patří změna kulturních hodnot. Teorie tiché revoluce (*silent revolution*) vysvětluje vzestup populismu jako negativní reakci části obyvatelstva na progresivní kulturní změny. Podle Ingleharta (1977) vyspělá západní společnost během posledních desetiletí zaznamenala mezigenerační posun, který vedl k přeorientování z materialistických hodnot k postmateriálním. Tento kulturní posun

¹² Predikovaný vztah je diskutabilní i z časového hlediska, neboť pravicový populisté se stávají politicky úspěšní, avšak rasistické a protimigrační nálady klesají (Berman, 2021; Dennison & Geddes; 2018).

je nejvíce patrný v otevřenějším a tolerantnějším postoji mladé generace u témat jako je například multikulturalismus, kosmopolitní podpora mezinárodní spolupráce, životní prostředí a sňatky osob stejného pohlaví. Mění se kulturní hodnoty současné Evropy však vyvolávají protireakci určité části společnosti, která se cítí ohrožena erozí nových hodnot. Zejména v rámci starší generace je tak patrné odmítnutí těchto progresivních hodnot, které nahrazují známé tradiční normy a vytvoření skupiny příznivců, kteří jsou potenciálně zranitelnější na populistické výzvy (Norris & Inglehart, 2016). Lze tak konstatovat, že podpora populismu je předpokládána u lidí, kteří vyznávají tradiční hodnoty a původní normy, a to zejména starší a méně vzdělaná část obyvatelstva, která zůstala v pozadí progresivních kulturních vln.

Kromě zmíněných faktorů má svou roli při mobilizaci populistických voličů i fenomén euroskepticismu (Pirro, Taggart & Kessel, 2018). Evropská unie v současné době čelí krizi legitimacy evropského integračního projektu. Krize eurozóny, migrační krize, geopolitické napětí a referendum o vystoupení Spojeného království z EU totiž přispěly k politizaci evropské integrace (Hutter & Kriesi, 2019). Tato tendence je patrná větší polarizací a vyhraněnějším postojem veřejnosti k EU. Vliv euroskepticismu potvrdila například i práce McLauren (2003), která zjistila, že určitá část veřejnosti vnímá i samotné členství v EU jako kulturní hrozbu. Tento argument prokázala i pozdější práce Curtise (2016), jež přináší závěry, že pro řadu Britů před Brexitem představovalo členství v EU ekonomické výhody, ale kulturní hrozby. Postoj veřejnosti k evropské integraci tak patří mezi potenciální vysvětlení rozšíření populismu napříč členskými státy EU.

H2: V zemích s vyšší nezaměstnaností zastávají jedinci více negativní postoje k přistěhovalectví a budou mít větší pravděpodobnost volit populistické strany.

H3: Respondenti s negativním postojem k postmateriálním hodnotám mají větší pravděpodobnost volby populistických politických stran.

H4: Respondenti s euroskeptickými postoji, budou s vyšší pravděpodobností hlasovat pro populistické strany.

2.3. Populismus jako alternativní politická reprezentace veřejnosti

Politický model křivd vysvětluje vzestup populismu jako politický důsledek nedůvěry veřejnosti v aktéry zodpovědné za politiku země. Evropské státy kromě ekonomické a kulturní proměny prošly i politickou transformací související s přechodem k demokracii, vstupem do mezinárodních organizací a rozšiřováním evropské integrace, která byla významnou částí veřejnosti vnímána jako elitní program, poznamenaný demokratickým deficitem a korupcí (Rittberger, 2005). Evropská veřejnost tak aktuálně prochází politickou deziluzí, která se projevuje v nízké volební účasti a v nedůvěře v demokracii a elity. Tyto postoje veřejnosti jsou populisty posilovány, neboť z populistické perspektivy tradiční elity reprezentují zkaženou a zkorumpovanou část společnosti.

Právě nespokojenost s tradičními politickými aktéry, kteří jsou často vnímáni v souvislosti s korupcí a klientelistickými strukturami, je považována za další faktor posilující vzestup nových stran stavící se proti tradičním etablovaným stranám. Občané jsou stále více kritičtí vůči zavedeným politickým institucím a úřadům, včetně ztráty důvěry v politické strany a parlament v zastupitelských demokraciích (Inglehart & Norris, 2016). Jak uvádí Rooduijn a Burgoon (2018) respondenti, kteří nedůvěřují tradičním stranám a politikům, častěji volí populistické strany na obou stranách ideologického spektra. Voliči odmítající tradiční politické strany jako adekvátní reprezentanty jejich hlasu tak hledají alternativu, kterou jim populistické strany nabízejí. Je tak patrné přeorientování voličů na strany, které nemusí nutně spadat do tradičně levo – pravého rozdělení evropské politiky. To se projevuje vzestupem populistických stran, které mají dopad na výraznou proměnu stranického systému země.

H5: V zemích s vyšší mírou korupci a zároveň nižší důvěrou ve vládu jedinců, bude vyšší pravděpodobnost volby populistických stran.

H6: Pravděpodobnost volby populistů bude vyšší mezi jedinci deklarující nespokojenost s demokracií.

Kromě výše zmíněných ukazatelů a předpokládaných vztahů jsou do analýzy zahrnuty i kontrolní proměnné, které by mohly jasněji definovat voliče populistů. V rámci sociodemografických ukazatelů je věk respondentů doplněn o proměnné pohlaví a nejvyšší dosažené vzdělání jedinců, které mohou mít také potenciální vliv na hlasování respondentů. Zde práce předpokládá, že voliči populistů budou s vyšší pravděpodobností respondenti

mužského pohlaví a se středoškolským nejvyšším stupněm vzdělání. Mimo sociodemografické ukazatele analýza zahrne i vliv zařazení respondenta na pravolevé škále. Práce v předchozí kapitole definovala voliče populistů jako jedince patrné na obou stranách ideologického spektra. Současně tak předpokládá, že mezi voliči populistů budou levicoví i pravicoví respondenti. Posledním ukazatelem na individuální úrovni bude zájem o politiku. Práce očekává, že s rostoucím zájmem o politiku je mezi respondenty nižší pravděpodobnost volby populistů.

K zahrnutí kontextuální situace voleb v členských státech jsou do analýzy zahrnuty i ukazatele na úrovni států. Výše zmíněné ekonomické ukazatele jsou doplněny o ukazatel HDP jako tradičního indikátoru ekonomického rozvoje dané země. Jistá míra provázanosti s volbou jedinců může mít úroveň kvality demokracie v dané zemi. V zemích s vysokou mírou demokracie a zároveň vysokým HDP, lze předpokládat vyšší spokojenost jedinců, která by se mohla projevit v nižší pravděpodobnosti volby alternativních populistických stran stojící proti establishmentu.

3. METODOLOGIE

3.1. Vymezení cíle práce

Cílem práce je komplexní analýza výsledků voleb do EP v roce 2019. Dosavadní výzkumy se zaměřují zejména na vysvětlení volební podpory populistických stran na individuální úrovni (Burggon et al., 2019; Rooduij & Burrigoon, 2018; Van Hauwaert & Van Kessel, 2018). Práce tak nezohledňuje kontextuální vliv jednotlivých států, který může mít potenciální vliv na hlasování voliče. Tento výzkum proto provede analýzu volebních výsledků na dvou úrovních. Konkrétně zahrne proměnné na individuální úrovni i proměnné popisující ekonomický a společenský kontext daných voleb na úrovni jednotlivých členských států EU.

V rámci analýzy proměnných na individuální úrovni jsou využita data z Evropské volební studie z roku 2019 (Schmitt, Hobolt, Brug & Popa, 2022). Toto povolební dotazníkové šetření bylo provedeno ve všech 28 členských státech EU po volbách do EP v roce 2019. Celková velikost vzorku je 26 500 respondentů, kdy každý stát zahrnuje zhruba 1000 náhodně vybraných respondentů¹³. Výhodou tohoto souboru dat tak je dispozice individuálních údajů ze všech členských zemí a forma šetření v podobě standardizovaného dotazníku, která umožňuje srovnatelnost otázek. Kromě toho je studie provedena ve stejném časovém období (většinou v průběhu několika měsíců po volbách do EP) a údaje se týkají stejného typu voleb ve všech členských zemích. Na základě tohoto data setu jsou vybrány jednotlivé otázky zkoumající individuální proměnné popsané v následující podkapitole.

K definici závislé proměnné, konkrétně k identifikaci populistických stran v jednotlivých členských zemích EU, jsou kromě výše zmíněné Evropské volební studie využity datové soubory od Martina Zilianelliho a Erika Gahnera Larsense (2021 b) a The Populism Tracker of The Progressive Post (2020)¹⁴, které se zaměřují na odhalení současných populistických stran v Evropě. Tyto datové soubory jsou použity zejména kvůli nejasné definici populismu a absenci jednotné klasifikace populistických stran.

¹³ Výjimku tvořily státy Kypr, Lucembursko a Malta, kde byla velikost vzorku 500 respondentů.

¹⁴ Viz Příloha č. 1

V rámci proměnných popisující ekonomický a společenský kontext daných voleb na úrovni jednotlivých států EU práce nevychází pouze z jednoho data souboru, ale z kombinace několika databází. Pro přesnější popis ekonomického a politického rozvoje jsou vybrány konkrétní data pro jednotlivé členské státy EU z roku 2019 zveřejněné na webových stránkách Světové banky, Transparency International a Freedom House.

3.2. Operacionalizace

Závislá proměnná byla měřena jako součet volebního zisku populistických stran. Data pro závislou proměnu byly získány z údajů dotazníkového otázky *Q7*, kde respondenti odpovídali, kterou politickou stranu volili v posledních volbách do Evropského parlamentu. Hodnoty proměnné však byly upraveny pro cíl a metodu této práce. Na základě výše zmíněných datových souborů byly nejprve identifikovány populistické strany v jednotlivých členských zemích EU. Následně byly hodnoty těchto stran rekódovány číslicí jedna. Hodnoty zbylých nepopulistických stran a nevoličů byly rekódovány číslicí nula. Ostatní odpovědi tedy jiná strana, hodil/a prázdný lístek a neví, byly vyloučeny z finálního data setu a nebyly v analýze zahrnuty. Takto byla vytvořena dichotomická (binární) závislá proměnná, kdy hodnota jedna znamená přítomnost jevu (tedy volbu populistické strany) a nula znamená nepřítomnost jevu (tedy volbu nepopulistických stran nebo nevoliče).

Mezi nezávislé proměnné byly zahrnuty ukazatele na individuální i státní úrovni. Ekonomické ukazatele byly definovány pěti indikátory. Na individuální úrovni byly nezávislé proměnné *D6* (pracovní situace) a *D11* (životní úroveň rodiny) reprezentující ekonomické postavení respondentů. První proměnná *D6* byla měřena prostřednictvím otázky, jaká je Vaše pracovní situace. Proměnná s původními šesti odpověďmi byla rekódována na dichotomickou proměnnou, kde hodnota jedna představovala nezaměstnané respondenty a hodnota nula všechny zbylé kategorie. K rekódování došlo také u hodnot druhé proměnné *D11*, která byla měřena na základě otázky, jaká je životní úroveň Vaší rodiny. Zde byla původní sedmibodová škála rozdělena do tří možností odpovědí, a to za prvé chudá rodina (původní hodnoty jedna až dva), zadruhé ani chudá, ani bohatá rodina (původní hodnoty tři, čtyři a pět) a zatřetí bohatá rodina (původní hodnoty šest a sedm).

Pro přesnější ekonomický kontext jednotlivých zemí byla analýza doplněna o tři ukazatele na úrovni zemí vycházející z údajů Světové banky. Prvním ukazatel byla hodnota hrubého domácího produktu na obyvatele, konkrétně jeho konstanta vyjádřená v amerických

dolarech z roku 2015. Hodnoty proměnné byly standartně zlogaritmovány, aby odpovídaly normálnímu rozložení. Druhým indikátorem byla nezaměstnanost vyjádřená jako procento práceschopného obyvatelstva a třetím ukazatelem byla inflace státu v podobě roční spotřebitelské ceny vyjádřené v procentech.

Kulturní ukazatele byly vyjádřeny prostřednictvím kombinace tří indikátorů na individuální úrovni. První nezávislou proměnnou představovala proměnná *Q14.5* (postoj k přistěhovalectví), která byla původně měřena otázkou k vyjádření postoje respondenta na škálové stupnici nula až deset. Tato jedenácti bodová škála byla rekódovaná do tří nových kategorií, kdy hodnota jedna označuje pozitivní přístup (původní hodnoty sedm až deset), hodnota dvě neutrální přístup (původní hodnota čtyři až šest) a hodnota tři negativní přístup (původní hodnota nula až tři). Druhý ukazatel vznikl spojením proměnných reprezentujících postmateriální hodnoty, a to konkrétně *Q14.1* (postoj k regulaci hospodářství), *Q14.2* (postoj k rozdělení bohatství), *Q14.3* (postoj k manželství stejnopohlavních párů), *Q14.4* (postoj k občanským právům) a *Q14.6* (postoj k životnímu prostředí), které byly nakonec vyděleny počtem daných proměnných. Tato nová proměnná byla na závěr rekódována stejným způsobem jako proměnná *Q14.5* (postoj k přistěhovalectví). Poslední ukazatel se zaměřoval na fenomén euroskepticismu a byl vyjádřen prostřednictvím nezávislé proměnné *Q22* (postoj k členství země v EU), kde respondenti posuzovali, jaký je dopad členství své země v EU. I tato proměnná byla rekódována. Nově hodnota jedna označuje pozitivní postoj k EU (původní hodnota jedna), hodnota dvě neutrální postoj (původní hodnota tři) a hodnota tři negativní neboli euroskeptický postoj k EU (původní hodnota dva).

Politické ukazatele byly definovány prostřednictvím kombinace čtyř ukazatelů. Na individuální úrovni byla do analýzy zahrnuta nezávislá proměnná *Q18.1* (důvěra ve vládu) jako tradiční centrální ukazatel politické podpory, kdy respondent vyjádřil svůj postoj k vládě na bodové škále jedna až pět, kdy hodnota jedna představovala, rozhodně důvěřuji, a hodnota pět, rozhodně nedůvěřuji. Druhým ukazatelem byla proměnná *Q3* (spokojenost s demokracií země), která je rovněž považována za ukazatel politické podpory. Tato proměnná byla měřena na základě otázky, kde respondenti vyjadřovali svoji spokojenost s fungováním demokracie státu na škále jedna rozhodně spokojený, dva docela spokojený, tři nepříliš spokojený a čtyři rozhodně nespokojený.

Politická dimenze byla doplněna o politické ukazatele na agrární úrovni. Pro posouzení úrovně demokracie bylo použito celkové demokratické skóre zveřejňované nevládní neziskovou organizací Freedom House. Organizace posuzuje v rámci každé země míru občanských svobod a politických práv, přitom oba ukazatele dosahují rozmezí hodnot nula až sedm, kdy nižší hodnota indexu vyjadřuje vyšší kvalita demokracie země. Do analýzy bylo zahrnuto výsledné skóre demokracie vyjádřené jako součet obou těchto hodnot vydělené dvěma. Druhým politickým ukazatelem byla míra korupce, jejíž údaje vycházely z Indexu vnímání korupce (CPI) zveřejňovaného mezinárodní organizací Transparency International. Korupce v zemi byla posuzovaná na základě hodnocení stupně demokratické svobody v rozsahu na stupnici 0 značící vysokou míru korupce až 100, kdy je naměřena minimální korupce v zemi.

Kromě závislé a nezávislých proměnných byly v analýze zahrnuty i sociodemografické kontrolní proměnné, a to konkrétně *hAge* (věk), který byla rozdělena do pěti kategorií. Respondenti byli rozděleni do věkových skupin 18-24 pod hodnotou jedna, 25-39 pod hodnotou dva, 40-54 pod hodnotou tři, 55-64 pod hodnotou čtyři a 65 a více pod hodnotou pět. Pohlaví respondenta bylo měřeno prostřednictvím proměnné *D3* (pohlaví), kdy hodnota jedna zastupuje muže a hodnota nula ženu. Pro určení vzdělanosti respondentů byla využita proměnná *EDU*, která rozdělna respondenty do tří vzdělanostních skupin na základě výši věku, kdy ukončil své vzdělání. První skupina nízké vzdělání zahrnovala respondenty ukončující vzdělání do 15 let. Do druhé skupiny střední vzdělání byli přiřazeni respondenti, kteří dostudovali ve věku 16-19 let. Poslední třetí skupina zahrnovala respondenty, jež ukončili vzdělání ve věku 20 a více. Další kontrolní proměnnou analýzy byla *Q11* (pravolevé zařazení), která byla měřena prostřednictvím škálové stupnice. Původní desetibodová stupnice však byla nahrazena třemi novými kategoriemi, kde původní odpovědi nula až dva byly použity k označení levicových respondentů. Do skupiny středových respondentů byly zahrnuty jedinci s původními hodnotami tři až sedm. Poslední skupinu tvořili pravicový respondenti s původními odpovědi osm až deset. Poslední kontrolní proměnná *Q21* se zaměřovala na politický zájem, který byl měřen otázkou, kde respondenti uváděli, míru svého politického zájmu na čtyřbodové škále s hodnotou jedna označující velmi se zajímá, hodnotou dva, docela se zajímá, hodnotou tři málo se zajímá a hodnotou čtyři vůbec se nezajímá.

Tabulka č.1.: Tabulka proměnných použitých v hierarchickém regresním modelu

Proměnné	Počet	Směrodatná odchylna	Min	Max
Volba populistických stran (ZP)	16 638	0,40084	0	1
Nezaměstnanost	16 638	0,29858	0	1
Životní úroveň	16 638	0,49887	-1,13	1,21
Postoj k migraci	16 638	0,50289	-0,69	0,53
Postoj k postmateriálním hodnotám	16 638	0,50394	-0,84	1,21
Postoj k EU	16 638	0,49946	-0,33	0,99
Důvěra ve vládu	16 638	0,50707	-0,93	0,72
Spokojenost s demokracií	16 638	0,50267	-1,01	0,72
Zájem o politiku	16 638	0,47709	-0,78	0,91
Voliči pravice	16 638	0,39587	0	1
Muži	16 638	0,4991	0	1
Věk	16 638	0,46681	-0,79	0,76
Vzdělání	16 638	0,49326	-1,27	0,42
Nezaměstnanost (celková)	16 638	0,50029	-0,61	1,69
Inflace	16 638	0,50275	-0,72	1,06
Růst HDP	16 638	0,49385	-1	1,18
Freedom House	16 638	0,50265	1,74	-0,31
Korupce	16 638	0,49401	-0,74	0,82

Poznámka: proměnné po standardizaci

3.3. Metoda práce

Předchozí podkapitoly představily cíl práce, tedy komplexní analýzu výsledku populistických stran při volbách do EP v roce 2019, která zahrnuje proměnné na dvou rovinách. První úroveň reprezentovala jednotlivé respondenty dotazníkového šetření EES, jedná se tedy o individuální úroveň. Druhá úroveň byla tvořena ekonomickými a společenskými ukazateli jednotlivých členských zemi EU, kde probíhaly volby do EP. Tato úroveň bývá nazývána kontextuální, neboť zohledňuje rámec, v němž se jednotlivé skupiny respondentů nacházeli a mohl mít tak potenciálně vliv na jejich volbu. Standardní regresní techniky nezahrnují vzájemné působení mezi proměnnými na dvou a více úrovních (Wells & Kriekhaus, 2006), proto zvolenou výzkumnou metodou práce byl hierarchický regresivní model. Konkrétně byl použit logistický model, kvůli již zmiňovanému dichotomickému charakteru závislé proměnné (volba populistů). Zásadní výhodou stanovené metody je její schopnost pracovat s dvojúrovňovým charakterem zkoumaných dat. Hierarchický regresní model by tak měl

poskytnout přesnější odhad vztahu v případě jednotlivých koeficientů. (Gelman & Hill, 2006; Soukup, 2006)

Hierarchický regresní model byl vytvořen v rámci programu RStudio. Konkrétně byl použit balíček *lmer4* prostřednictvím jeho funkce *glmer*, která slouží k vytvoření logistických víceúrovňových modelů. Nevýhodou této metody je obtížnější interpretace, neboť výsledné hodnoty koeficientů nevyjadřují pravděpodobnost, ale logity. V rámci logistické regrese je termín logit vyjádřen jako poměr dvou šancí., tedy podíl pravděpodobností, že jev nastal, a pravděpodobnosti, že jev nenastal (Rabušín, Soukup & Mareš, 2019).

Pro přehlednější interpretaci regresních koeficientů tak byla nejdříve použita standardizace dat představená Andrew Gelmanem (2008), podle které byly škálové proměnné vyděleny dvěma standardními odchylkami. Tato úprava umožňuje přímé srovnání koeficientů. Následně byly výsledné hodnoty jednotlivých regresních koeficientů upraveny exponenciální funkcí k interpretaci šancí.

V rámci přípravy hierarchického regresního modelu byl nejdříve proveden nulový model, který obsahoval pouze závislou proměnnou. Cílem toho modelu je primárně možnost porovnání míry vysvětlení modelu s následujícími verzemi modelů, které již zahrnovaly nezávislé proměnné. Kvalita modelů byla posuzována na základě dvou kritérií, a to Informační kritérium Akaike (AIC) a Bayesovské informační kritérium (BIC). Dále byl nulový model využit ke stanovení vnitroskupinového korelačního koeficientu (ICC), které udává, jak velký podíl variace závislé proměnné je vysvětleno první a druhou úrovní hierarchického regresivního modelu.

Po nulovém modelu byl představen model s proměnnými na první úrovni zahrnující jednotlivé respondenty z dotazníkového šetření EES. Jednalo se tedy o model na individuální úrovni. Na základě poklesu hodnot kritérií AIC a BIC, lze konstatovat, že po zařazení individuálních proměnných, došlo ke zkvalitnění modelu a lepší predikci hodnot jednotlivých koeficientů.

Následně byl vytvořen model na druhé úrovni obsahující proměnné k vysvětlení kontextu státu, ve kterém volby probíhaly. Hodnoty kritéria AIC a BIC zaznamenaly zvýšenou tendenci. Proměnné na úrovni státu tak nepřispěly ke zlepšení kvality modelu. Na závěr byl vytvořen celkový model zahrnující proměnné na individuální i státní úrovni.

Výsledky hierarchické regresní analýzy lze zobecnit na všechny státy EU. Práce ovšem předpokládala, že statistická významnost i směr efektu proměnných se napříč jednotlivými členskými státy lišily. Na základě predikce práce proto byla každá hypotéza, s výjimkou hypotéz předpokládající interakční vztah, následně doplněna grafem náhodného efektu proměnné. Graf byl vytvořen v R konkrétně balíčku *ggplot*, který umožnil z regresního modelu, kde byla tato proměnná náhodně modelována, graficky znázornit efekt proměnné napříč druhou úrovní. Prostřednictvím grafu tak lze porovnat efekt proměnných napříč jednotlivými členskými státy EU.

4. VÝSLEDKY ANALÝZY

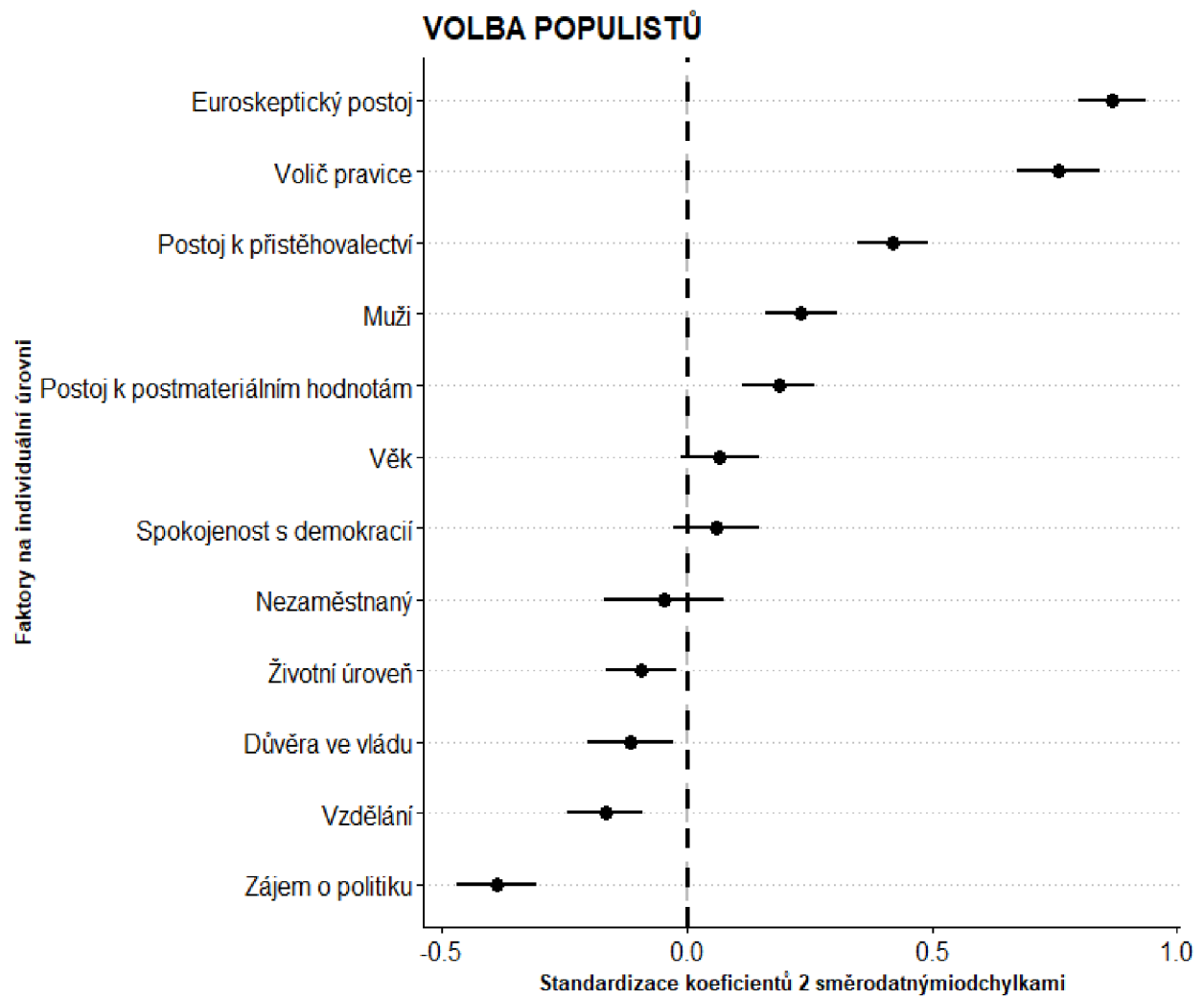
Cílem analytické části práce bylo zodpovědět na stanovenou výzkumnou otázku, tedy jaké faktory měly vliv na volbu populistů při volbách do Evropského parlamentu v roce 2019. Výsledky hierarchického regresního modelu odhalily, že statisticky významné jsou pouze proměnné na individuální úrovni. Ani u jedné z kontextuálních proměnných tak nebyl prokázán statisticky významný vztah a nelze tak predikce v rámci těchto proměnných zobecnit mimo analýzu. Ačkoliv se neprokázal vliv kontextuálních proměnných na úrovni EU, pro nulový model byla naměřena hodnota ICC 0,49. Lze tak konstatovat, že 49 % rozptylu volby populistických stran bylo dáno proměnnými na druhé úrovni. Pro větší přehlednost byly výsledky hierarchických regresních modelů na nulové, první, druhé a celkové úrovni zobrazeny v tabulce č.1. K znázornění efektu jednotlivých proměnných na volbu populistických stran byla následně vytvořeny dva grafy v 90 % intervalu spolehlivosti.

Tabulka č. 2: Hierarchická logistická regrese

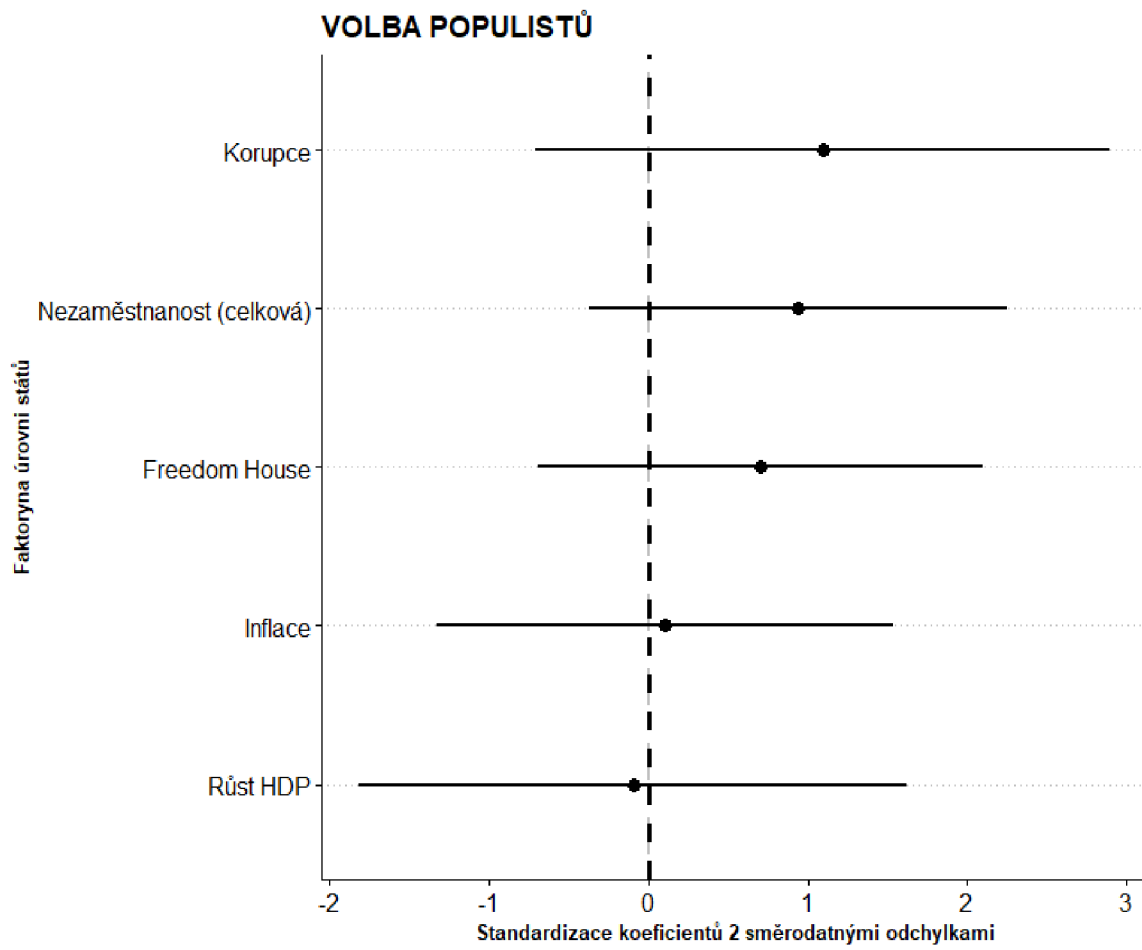
	Nulový model	Model první úrovně	Model druhé úrovně	Celkový model
Nezaměstnaný		-0.046 (0.074)		-0.046 (0.074)
Životní úroveň		-0.092* (0.044)		-0.092* (0.044)
Postoj k přistěhovalectví		0.420*** (0.044)		0.420*** (0.044)
Postoj k postmateriálním hodnotám		0.187*** (0.045)		0.187*** (0.045)
Euroskeptický postoj		0.868*** (0.042)		0.868*** (0.042)
Důvěra ve vládu		-0.115* (0.053)		-0.115* (0.053)
Spokojenost s demokracií		0.059 (0.053)		0.059 (0.053)
Zájem o politiku		-0.387*** (0.049)		-0.387*** (0.049)
Volič pravice		0.758*** (0.052)		0.758*** (0.052)
Muži		0.233*** (0.044)		0.233*** (0.045)
Věk		0.067 (0.049)		0.067 (0.049)
Vzdělání		-0.167*** (0.046)		-0.168*** (0.046)
Nezaměstnanost (celková)			0.935 (0.796)	0.904 (0.876)
Inflace			0.106 (0.869)	0.113 (1.033)
Růst HDP			-0.094 (1.045)	0.076 (1.282)
Freedom House			0.704 (0.848)	0.686 (0.955)
Korupce			1.095 (1.096)	0.839 (1.378)
Konstanta	-1.995*** (0.329)	-2.419*** (0.329)	-1.985*** (0.320)	-2.413*** (0.323)
AIC	14786.628	13672.918	14794.503	13680.846
BIC	14802.067	13780.991	14848.539	13827.515
ll	-7391.314	-6822.459	-7390.251	-6821.423
Počet pozorování první úrovně	16638	16638	16638	16638
Počet skupin druhé úrovně	27	27	27	27
Intercept variance	2.857	2.791	2.666	2.636

*** p < 0.001; ** p < 0.01; * p < 0.05

Graf č. 4: Efekt individuálních faktorů na volbu populistických stran

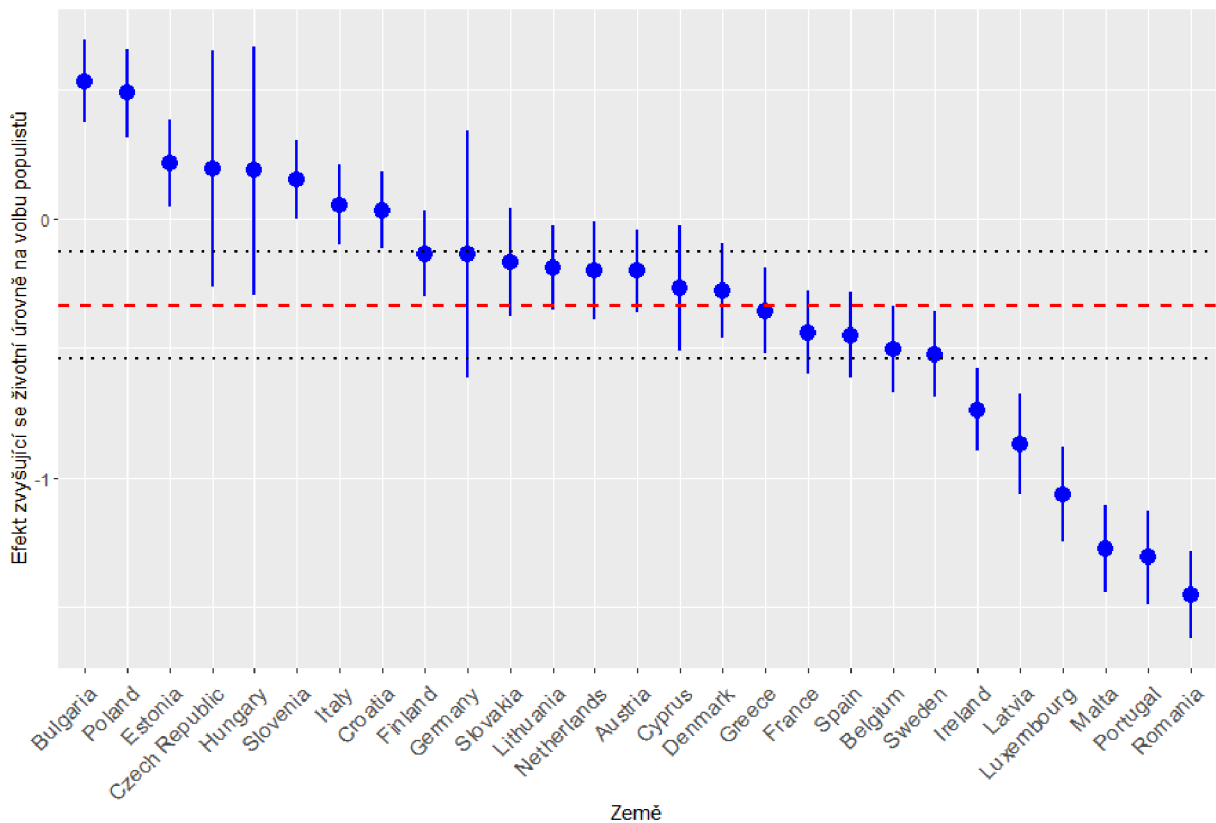

Graf č. 5: Efekt kontextuálních faktorů na volbu populistických stran

První stanovenou hypotézu, tedy že respondenti s nižší životní úrovní mají vyšší pravděpodobnost volby populistů, analýza potvrdila. Konkrétně měli respondenti s nižší životní úrovní 1krát větší šanci volby populistů než respondenti s vyšší životní úrovní. Tato predikce je statisticky významná na úrovni celé EU.

Graf č. 6: Efekt životní úrovně na volbu populistických stran napříč členskými státy EU

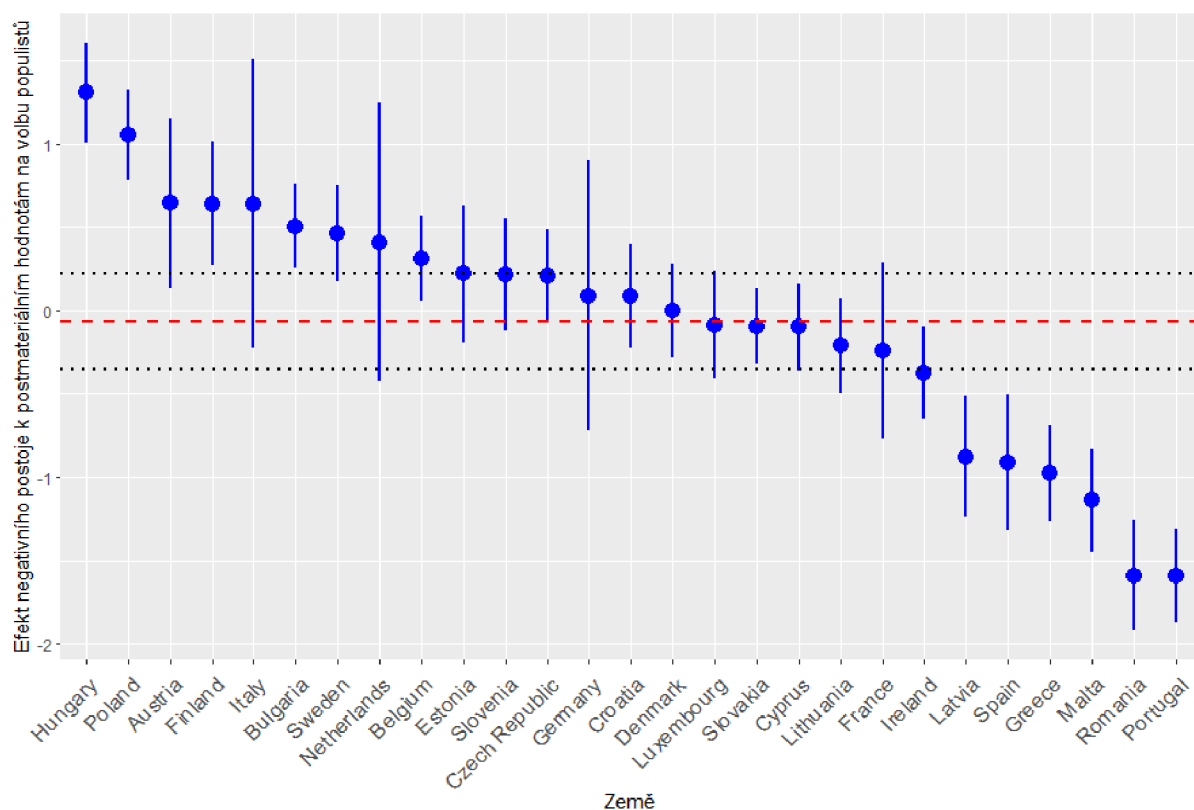

Konkrétně byl efekt životní úrovně na volbu populistických stran statisticky významný v 17 členských zemích. V rámci Rumunska, Portugalska, Malty, Lucemburska, Lotyšska, Irska, Švédska a Belgie byla patrná pro voliče populistických stran nižší životní úroveň. Vyšší tendence volit populisty vykazovali na druhou stranu obyvatelé s vyšší životní úrovní v Bulharsku, Polsku, Estonsku, České republice, Maďarsku, Slovinsku, Itálii, Chorvatsku a Finsku. Rozdílný efekt životní úrovně při volbě populistických stran by mohl být potenciálně vysvětlen ekonomickým vývojem země, avšak tento předpoklad vyvrátil případ Rumunska a Bulharska. Obě země lze považovat podle míry HDP a míry inflace za ekonomicky nejhorší a druhou nejhorší zemi v celé EU. Ačkoliv země spojuje špatný ekonomický vývoj voliči populistických stran, byly více patrné v Bulharsku s vyšší životní úrovní a naopak v Rumunsku

s nižší životní úrovní. Lze tedy pouze konstatovat, že životní úroveň voličů má v rámci členských zemí EU rozdílný vliv při hlasování pro populistické strany.

Druhá hypotéza předpokládala, že respondenti s více negativním postojem k postmateriálním hodnotám budou pravděpodobněji volit populistické strany. I tuto hypotézu výsledky analýzy potvrdily. Lze tak předpokládat, že respondenti deklarující více negativní postoj k postmateriálním hodnotám mají 1,2krát vyšší šanci volby populistů než respondenti s umírněnějším postojem. Tento vztah lze zobecnit na úroveň EU.

Graf č. 7: Efekt postoje k postmateriálním hodnotám na volbu populistických stran napříč členskými státy EU

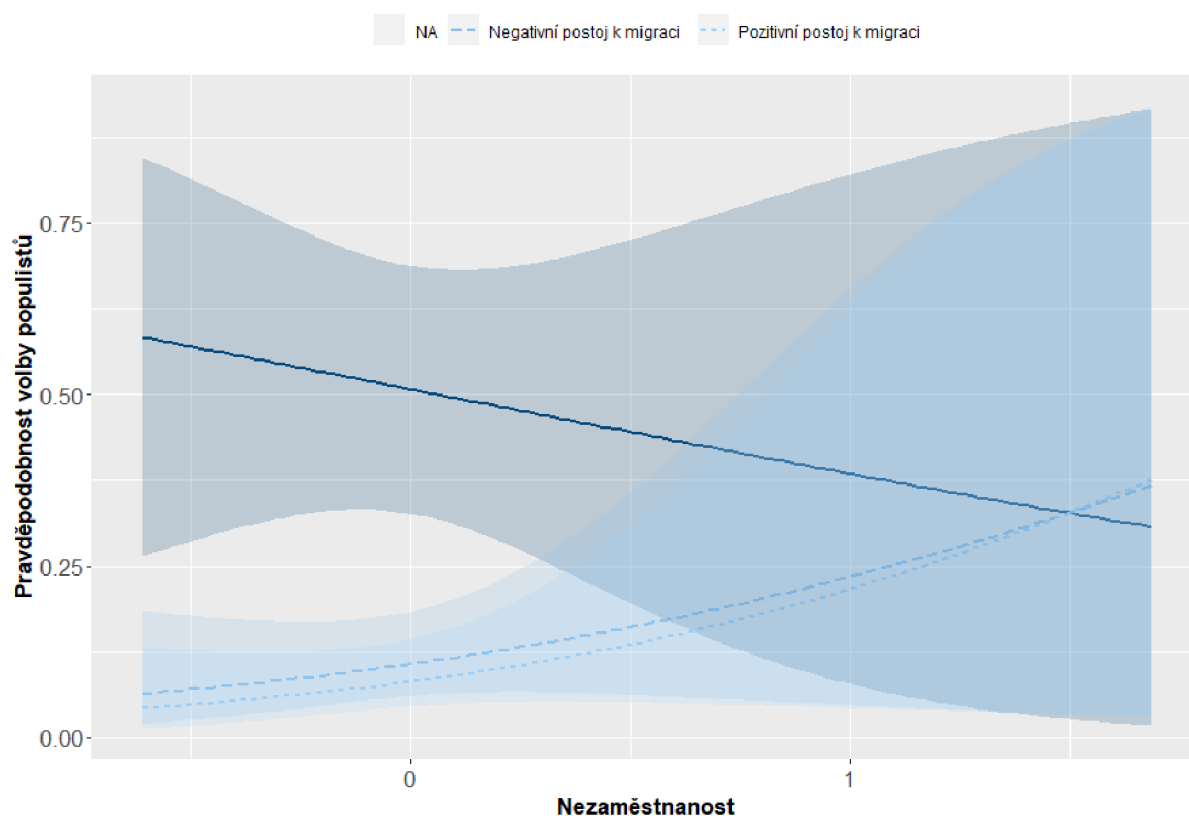

Efekt postoje k postmateriálním hodnotám na volbu populistů byl statisticky významný celkově v 14 členských zemích. Negativní postoj k postmateriálním hodnotám měl vliv na volbu populistů zejména v Maďarsku, Polsku, Rakousku, Finsku, Bulharsku, Švédsku a Belgii. Naopak pozitivnější postoj k postmateriálním hodnotám a volba populistických stran spojuje voliče v Portugalsku, Rumunsku, Maltě, Řecku, Španělsku, Lotyšsku a Irsku. Pozitivnější postoj k postmateriálním hodnotám byl zaznamenán obecně u zemí jihozápadní Evropy, avšak případ Itálie ukázal, že ani zde nelze země podle efektu této proměnné rozdělit dle geografické

polohy ani délky členství v EU. Graf tak potvrdil, že postoj voličů k postmateriálním hodnotám měl vliv při hlasování pro populistické strany, avšak v rámci členských zemí EU byl rozdílný.

Třetí hypotéza se zaměřovala na negativní vliv globálního dopadu na jedince, kdy byl predikován interakční vztah mezi mírou nezaměstnaností a negativním postojem k přistěhovalectví, který se projeví ve vyšší pravděpodobnosti volby populistů. Obě nezávislé proměnné pozitivně potvrdily předpokládaný vztah, tedy že respondenti s negativním postojem k přistěhovalectví a v zemích s vyšší nezaměstnaností mají vyšší pravděpodobnost volby populistů. U voličů s více negativním postojem k přistěhovalectví lze očekávat až 1,5krát vyšší šanci volby populistů v porovnání s umírněnějšími voliči. Ačkoliv obě proměnné vykazovaly pozitivní vliv na volbu populistických stran, interakční vztah mezi proměnnými nebyl potvrzen. Nebyla zde naměřena statistická významnost, proto predikci nelze zobecnit na úroveň EU.

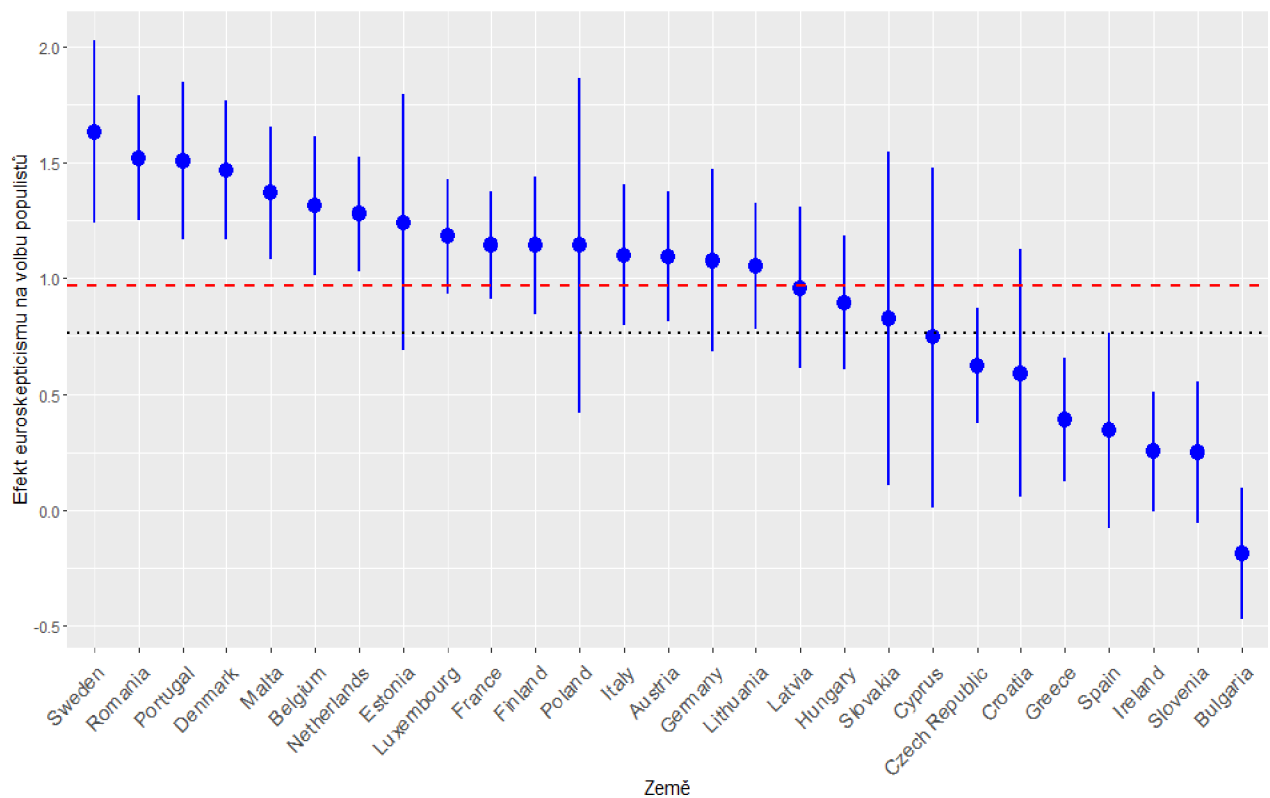
Graf č. 8: Interakční vztah mezi postojem k migraci voličů a nezaměstnaností v zemi

Čtvrtá hypotéza predikovala vztah mezi negativním postojem k EU a volbou populistických stran. Tato hypotéza byla analýzou potvrzena. Konkrétně voliči s více euroskeptickým postojem mají 2,4krát větší šanci volby populistických stran než voliči

s neutrálním postojem. Regresní koeficient této proměnné dosahoval nejvyšší hodnoty v rámci výsledné analýzy a lze tak očekávat, že populistické voliče nejvíce spojuje negativní postoj k EU. Pro porovnání vlivu proměnné euroskepticismu na jednotlivé členské státy byl na závěr vytvořen graf náhodného efektu.

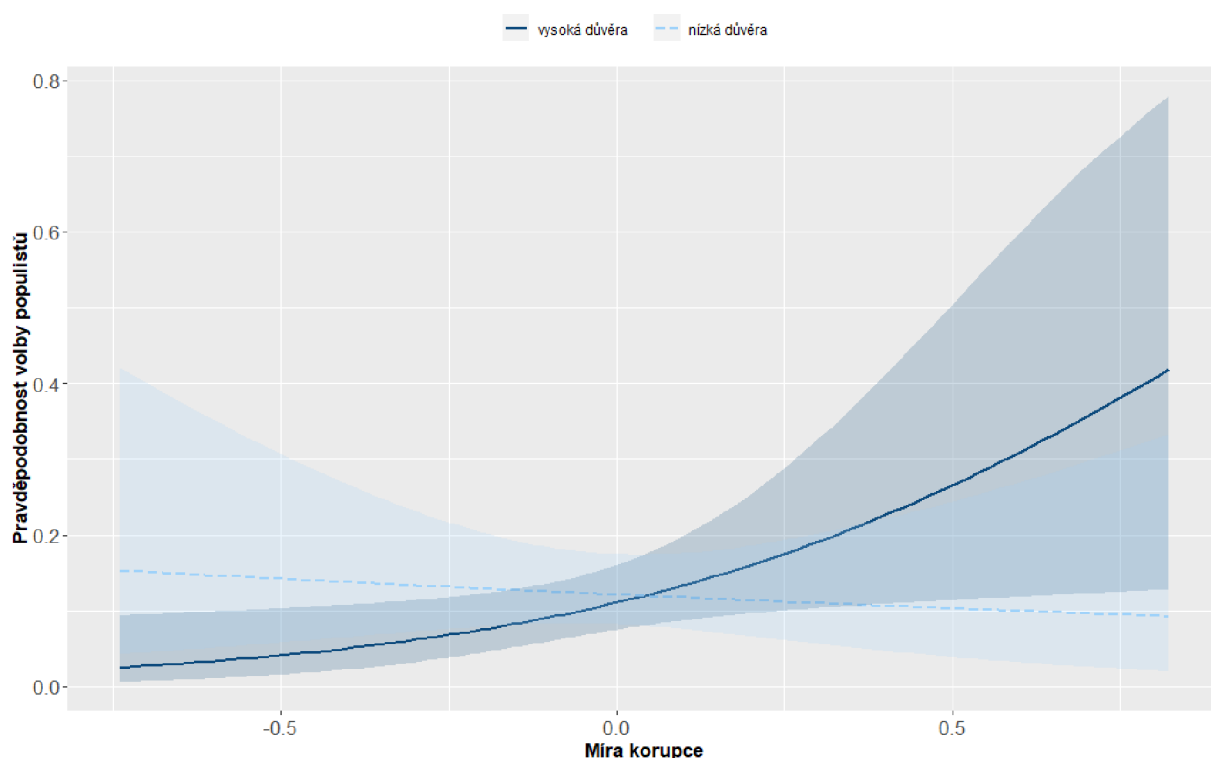
Graf č.9: Efekt euroskepticismu na volbu populistických stran napříč členskými státy EU

I zde byl efekt postoje k EU statisticky významný pouze 13 členských zemích. Na první pohled bylo patrné, že nejvyšší efekt negativního postoje při volbě populistických stran byl naměřen ve Švédsku, Rumunsku, Portugalsku, Dánsku, Maltě, Belgii a Nizozemsku. Populističtí voliči zastávající pozitivní postoj k EU byli nejvíce patrní v Bulharsku, Slovinsku, Irsku, Španělsku, Řecku a České republice. Znatelně nejvíce pozitivní postoj k EU byl naměřen mezi bulharskými voliči populistických stran v porovnání s ostatními členskými státy EU. Zajímavé zjištění přinesly případy Belgie a Nizozemí jako nejstarších členských zemí EU, zde u voličů populistických stran převládal euroskeptický postoj. Graf tak ukázal, že ačkoliv je vliv postoje k EU při volbě populistických stran na úrovni EU statisticky významný, v rámci jednotlivých členských států je efekt této proměnné velmi odlišný.

Šestá hypotéza se zaměřila na interakční vztah mezi proměnnými korupce v zemi a důvěra ve vládu. Ačkoliv jednotlivé proměnné měly efekt na volbu populistických stran, ani v tomto případě nebyl potvrzen interakční vztah mezi danými proměnnými. Hodnoty koeficientů totiž nevykazují statickou významnost. Lze tak potenciálně konstatovat, že v zemích s vyšší korupcí a s vyšší nedůvěrou ve vládu je větší předpoklad volby populistů, avšak tento vztah nelze zobecnit mimo analýzu

Graf č. 10: Interakční vztah mezi postojem k důvěře ve vládu a mírou korupce v zemi

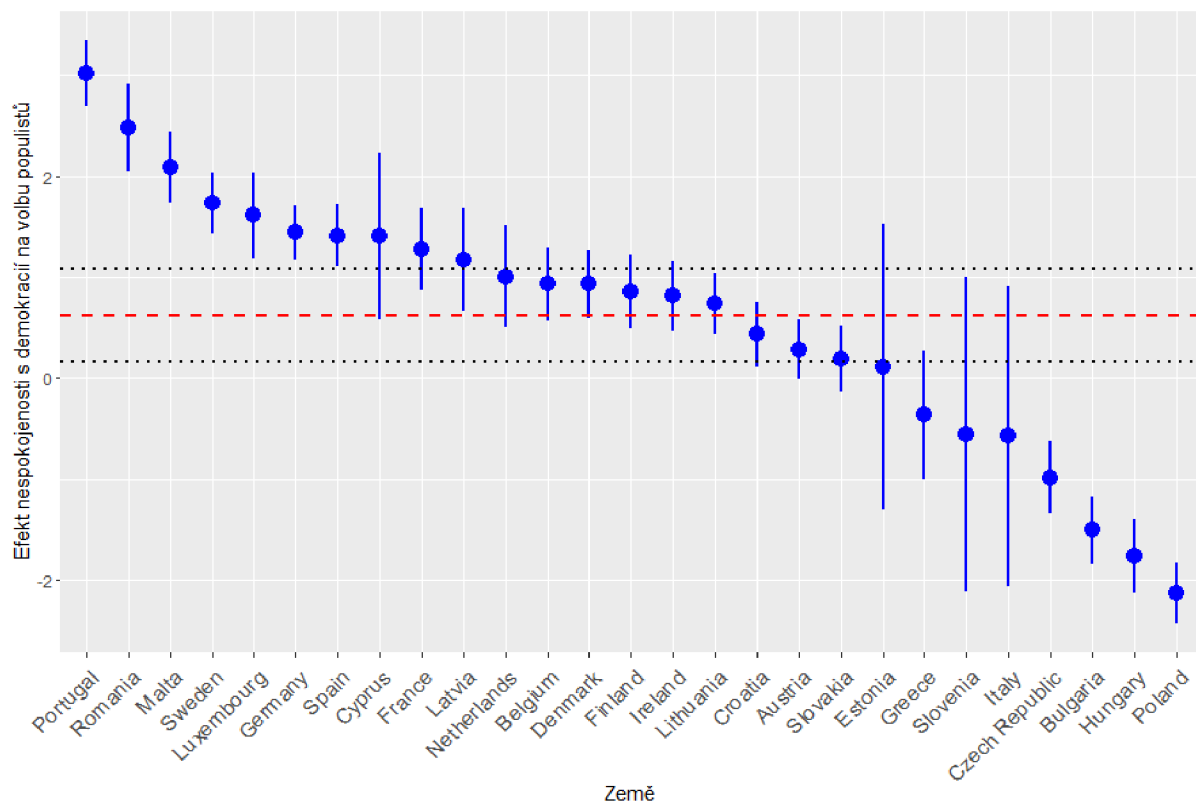

Poslední hypotéza předpokládala, že jedinci s vyšší nespokojeností s demokracií budou mít větší tendenci volit populistické strany. Tento predikovaný vztah byl analýzou potvrzen. Bylo prokázáno, že s rostoucí nespokojeností s demokracií se zvyšuje šance pro volbu populistů. Ačkoliv analýza predikci prokázala, hodnota regresního koeficientu proměnné nebyla statisticky významná, proto ani tento vztah nelze zobecnit na úroveň EU. Předcházející hypotézy ovšem prokázaly, že vliv proměnných se liší napříč konkrétními státy, proto byl i v tomto případě proveden graf náhodného efektu.

Efekt spokojenosti demokracií byl statisticky významně naměřen konkrétně ve 14 členských státech. Populističtí voliči deklarující vyšší nespokojenost s demokracií byli patrní v Portugalsku, Rumunsku, Maltě, Švédsku, Lucembursku, Německu, Španělsku a Francii.

Voliči populistických stran s vyšší spokojeností s demokracií byli prokázáni naopak v Polsku, Maďarsku, Bulharsku, České republice, Řecku a Slovensku. Paradoxně všechny země s vyšší spokojeností s demokracií vykazovaly vyšší míru krupce, výjimka pouze Česká republika, a nižší kvalitu demokracie v porovnání s ostatními členskými státy EU. Graf náhodného efektu tak prokázal, že i přes to, že vztah spokojenosti s demokracií s volbou populistických stran nelze zobecnit na úroveň EU, v rámci konkrétních států má efekt této proměnné statistickou významnost.

Graf č. 11: Efekt spokojenosti s demokracií na volbu populistických stran napříč členskými státy EU

Všechny hodnoty regresních koeficientů jednotlivých kontrolních proměnných, kromě proměnné věk, vyšly statisticky významné na celém datovém souboru všech respondentů ze zemí EU. Výsledky analýzy v souladu s předpoklady práce potvrdily, že vyšší pravděpodobnost volby populistů měli respondenti mužského pohlaví a s nižším vzděláním. Hodnota regresního koeficientu například prokázala, že muži měli 1,3krát větší šanci podpory populistů než ženy. Proti předpokladu práce vyšla proměnná věk, kdy byl sice zjištěn vztah mezi zvyšujícím se věkem a rostoucí podporou populistických stran. Hodnota regresního

koeficientu však nebyla statisticky významná, tudíž tento vztah nelze zobecnit na celou EU. I zde bylo ovšem pravděpodobné, že byl efekt věku variabilní napříč zeměmi. U kontrolní proměnné zaměřující se na zařazení respondentů na levoprávé škále, nebyl zjištěn statisticky významný vztah mezi levicovými nebo středovými voliči. Vyšší šance volby populistických stran tak byla prokázána pouze u pravicových voličů, kteří mají 2krát vyšší šanci volit populisty než voliči levice a středu. Poslední kontrolní proměnná zájem o politiku prokázala, že s rostoucím zájmem o politiku klesá pravděpodobnost volby populistů.

Predikce kontrolních proměnných se na úrovni státu sice naplnila, ale ani u jedné z těchto proměnných nebyly naměřeny statisticky významné hodnoty. Výsledná analýza prokázala, že ekonomický a společenský stav země má potenciální vliv na voliče, neboť podle předpokladu bylo zjištěno, že v zemích s vyšší nezaměstnaností, inflací a korupcí, klesajícím HDP a nižší kvalitou demokracie byla patrná vyšší šance volby populistů. Například v zemích s vyšší mírou korupcí byla naměřena dokonce 2,3krát vyšší šance volby populistů. Výše zmíněné predikce však nelze zobecnit na úrovni EU.

ZÁVĚR:

Fenomén populismu představuje jedno z klíčových témat současné akademické debaty. Ačkoliv existuje řada výzkumů, jednotné vysvětlení příčin vzestupu populismu nadále představuje budoucí výzvu. Tato práce provedla komplexní analýzu volebních výsledků populistických stran na individuální i kontextuální úrovni. Konkrétně byl výzkum aplikován na výsledky voleb do EP z roku 2019 ve všech současných 27 členských státech EU. Cílem analýzy bylo poskytnutí nového přístupu k vysvětlení rostoucí volební podpory populistických stran a doplnit akademickou debatu zaměřující se na vzestup populismu.

Výsledky analýzy nepotvrdily predikce práce na úrovni státu, tedy že kontextuální faktory přispívají ke kauzálnímu vysvětlení volební podpory populistických stran. Ačkoliv hodnota ICC koeficientu předpokládala, že 49 % rozptylu bylo dáno rozdíly mezi zeměmi, hodnoty regresních koeficientů jednotlivých proměnných nedosahovaly statisticky významných hodnot. Nebyl tak potvrzen ani jeden z interakčních vztahů (H3 a H6). V rámci analýzy sice byly pozitivně potvrzeny předpoklady práce tedy, že v zemích s vyšší nezaměstnaností, inflací a korupcí, klesajícím HDP a nižší kvalitou demokracie, byla patrná vyšší šance volby populistů, avšak tyto vztahy nelze zobecnit na úroveň EU. Práce tak vyvrátila teoretický předpoklad prací (Berman, 2021; Linek, Toka & Batory, 2007) o vlivu kontextuálních proměnných a zjistila, že ekonomický a společenský kontext země má na současné voliče populistických politických stran minimální vliv.

Téměř všechny proměnné na individuální úrovni byly v rámci analýzy potvrzeny. Konkrétně lze tak očekávat, že vyšší šanci volit populistické strany mají voliči s nižší životní úrovní (H1), deklarující negativní postoj k postmateriálním hodnotám (H2) a s euroskeptickým postojem (H4) na úrovni EU. Ačkoliv bylo prokázáno, že tyto proměnné byly statisticky významným determinantem populistických voličů na úrovni EU, jejich síla a směr efektu se napříč členskými státy značně lišil. Zajímavé zjištění přinesl také predikovaný vztah mezi spokojeností s demokracií a volbou populistických stran na úrovni EU. Ten nebyl statisticky významný na úrovni EU, ale konkrétně ve 14 členských státech měl statisticky významný vliv na volbu populistických stran.

Tato práce se zaměřila pouze na obecné nastínění problematiky rozdílné podpory populistických stran. Výsledky analýzy však vyvrátily závěry odborné literatury například od

Elizabeth Ivarsflaten (2007), Ronalda F. Ingleharta (1977) či Norris a Inglehart (2016), které spojily vznik a vzestup populismu jako pasivní důsledek socioekonomického vývoje. Práce předpokládá, že podporu populistických stran nelze vysvětlit pouze jako negativní reakci veřejnosti na globalizaci a modernizaci, která vede k rozdělení společnosti na vítěze a poražené (Hlouška & Kopečka;2008). Populistické strany tak nejsou pouhým důsledkem socioekonomických změn, ale naopak tyto strany aktivně vytváří společenské změny, které vedou k větší polarizaci a nespokojenosti společnosti.

Budoucí výzkum by se tak měl zaměřit na zpřesnění predikce kauzálního vztahu a poskytnutí konkrétního vysvětlení volební podpory populistických stran. Práce by se tak neměla omezit na zkoumání pouhých strukturních podmínek konkrétních zemí, ale na další potenciální vlivy jako je například postavení populistické strany a role vůdce ve společnosti. Interdisciplinární metoda spojující politické, ekonomické, sociologické, psychologické a kulturní vlivy by tak mohla poskytnout přesnější vysvětlení volební podpory populistických stran v konkrétních zemích. Zároveň se nabízí i metoda vytvoření modelu populismu, který by umožnil porovnávat v kontextu dosavadní poznatky a vzorce volebního chování voličů populistických stran.

ZDROJE:

Berman, S. (2021). The Causes of Populism in the West. *Annual Review of Political Science*, 24, 71-88. Dostupné z: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102503>

Betz, H. G. (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martin Press.

Burgoon, B., Noort, S., van, Rooduijn, M., & Underhill, G. (2019). Positional deprivation and support for radical right and radical left parties. *Economic Policy*, 34(97), 49–93. doi.org/10.1093/epolic/eiy017

Canovan, M. (1981). *Populism*. London: Houghton Mifflin.

Caldwell C. (2009). *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam, and the West*. New York: Anchor Books.

Campbell, A. (1960). Surge and Decline: A Study of Electoral Change. *The Public Opinion Quarterly*, 24(3), 397-418. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/2746724>

Curtice, J. (2016). Brexit: Behind the Referendum. *Political studies*, 7(2), 4-7. doi.org/10.1177/2041905816666122

Dennison, J. & Geddes, A. (2018). A rising tide? The salience of immigration and the rise of anti-immigration political parties in Western Europe. *The Political Quarterly*, 90(1), 107-116. doi.org/10.1111/1467-923X.12620

Diamant, J. & Starr, K. J. (2018). Western Europeans vary in their nationalist, anti-immigrant and antireligious minority attitudes. *Pew Research Centre*. Dostupné z: https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/06/19/western-europeans-vary-in-their-nationalist-anti-immigrant-and-anti-religious-minority-attitudes/?utm_source=Pew+Research+Center

Eatwell, R. & Goodwin, M. (2018). *National Populism: the Revolt against Liberal Democracy*. Londýn: Penguin Books.

Ehin, P., & Talving, L. (2020). Second-order effects or ideational rifts? Explaining outcomes of European elections in an era of populist politics. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 50(3), 350-367. doi:10.1017/ipo.2020.27

Ehin, P., & Talving, L. (2021). Still second-order? European elections in the era of populism, extremism, and euroscepticism. *Politics*, 41(4), 1-19. doi: 10.1177/0263395720986026

European Parliament, Directorate-General for communication. (2019). 2019 European elections campaign: images, topics, media in the 28 member states. European parliament. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2861/324762>

Ford, R., Goodwin, M.J., Goodwin & Cutts, D. (2011). Strategic Eurosceptics and polite xenophobes: Support for the United Kingdom Independence Party (UKIP) in the 2008 European Parliament elections. *European Journal of Political Research*, 51(2), 204-234. doi.org/10.1111/j.1475-6765.2011.01994.x

Funke M. & Trebesch C. (2017). *Financial crises and the populist right*. Dostupné z: dice-report-2017-4-funke-trebesch-december.pdf

Gelman, A., & Hill, J. (2006). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge university press.

Gelman, A. (2008). Scaling Regression Inputs by Dividing by Two Standard Deviations. *Statistics in Medicine*, 27(15), 2865-2873. doi: 10.1002/sim.3107

Havlík, V. & Voda, P. (2018). Cleavages, Protest or Voting for Hope? The Rise of Centrist Populist Parties in the Czech Republic. *Swiss Political Science Review*, 24(1). doi: 10.1111/spsr.12299

Hawkins, K. A., & Kaltwasser, Ch. R. (2018). The ideational approach. In K. A. Hawkins, R. E. Carlin, L. & L. C. Rovira. *The ideational Approach to Populism: Concept, Theory and Analysis* (s. 28-85). London: Routledge.

Hix, S. (1999). Dimensions and alignments in European Union politics: Cognitive constraints and partisan responses. *European journal of political research*. 35(1), 69-109. doi.org/10.1111/1475-6765.00442

Hix, S., & Marsh, M. (2007). Jak chápat volby do Evropského parlamentu: trest nebo protest?. In L. Linek, J. Outlý, J. G. Toka & A. Batory. *Volby do Evropského parlamentu 2004* (s. 121-141). Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.

Hix, S., & Marsh, M. (2011). Second-order effects plus pan-European political swings: An analysis of European Parliament elections across time. *Electoral studies*. 30, 4-15. doi.org/10.1016/j.electstud.2010.09.017

Hloušek, V. & Kopeček, L. (2008). Cleavages in the Contemporary Czech and Slovak Politics Between Persistence and Change. *East European Politics & Societies*, 22(3), 518-552. Doi: 10.1177/0888325408315833

Hochschild A. (2018). *Strangers in Their Own Land. Anger and Mourning on the American Right*. New York: New Press.

Hooghe, L., & Marks, G. (2009). A postfunctionalist theory of european integration: From permissive konsensus to constraining dissensus. *British journal of political science*, 39, 1-23. doi.org/10.1017/S0007123408000409

Houle, C., & Kenny, P. (2018). The Political and Economic Consequences of Populist Rule in Latin America. *Government and Opposition*, 53(2), 256-287. doi.org/10.1017/S0007123408000409

Huber, R., & Ruth, S. (2017). Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe. *Swiss Political Science Review*, 23(4), 462–484. doi.org/10.1111/spsr.12280

Hutter, S., & Kriesi, H. (2019). Politicizing Europe in time of crisis. *Journal of European Public Policy*, 26(7), 996-1017. doi.org/10.1080/13501763.2019.1619801

Charvát, J. (2018). *Evropské volby v proměnách času: politika volebních reforem EU*. Praha: Togga.

Charvát, J., & Maškarinec, P. (2020). *Volby do Evropského parlamentu v Česku v roce 2019: stále ještě druhořadé volby?*. Brno: centrum pro studium demokracie a kultury.

Inglehart, Ronald. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton university press.

Inglehart, R. F. & Norris, P. (2016) Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash (July 29, 2016). *HKS Working Paper*. Dostupné z: <http://dx.d10.2139/ssrn.2818659>

Ionescu, G., & Gellner, E. (1970). *Populism: its meanings and national characteristic*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Ivarsflaten, E. (2007). What Unites Right-Wing Populist in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases. *Comparative Political Studies*. doi.org/10.1177/0010414006294168

Kousser, T. (2004). Retrospective Voting and Strategic Behavior in European Parliament Elections. *Electoral Studies*, 2, 1–21. Doi: 10.1016 / S0261-3794 (02) 00030-6

- Kriesi, H. (2012). The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest. *Swiss Political Science Review* 18(4), 518-522. doi.org/10.1111/spsr.12006
- Kriesi, H. (2016). The politicization of European Integrity. *Journal common market studies*. 54(51), 32-47. doi.org/10.1111/jcms.12406
- Kubát, M. (2019). Populismus v minulosti, a hlavně v současnosti. In J. Kysela, et at. *Populismus v demokratickém právním státě: hrozba nebo výzva?* (s. 44-57). Praha: Leges, s.r.o.
- Kysela, J. (2019). Populismus a právo, populismus v právu: průniky, střety, míjení. In J. Kysela, et at. *Populismus v demokratickém právním státě: hrozba nebo výzva?* (s. 11-43). Praha: Leges, s.r.o.
- Lees, Ch. (2018). The 'Alternative for Germany': The rise of right-wing populism at the heart of Europe. *Politics*, 38(3), 295-310. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0263395718777718>
- Lindberg, L. N & Scheingold, S. A. (1970). *Europe's would-be polity : patterns of change in the European community*. NJ: Prentice-Hall.(2021)
- Linek, L., Outlý, J., Toka, G. & Batory, A. (2007). Úvod: Volby do Evropského parlamentu: studování volebního chování a procesu politické reprezentace. In L. Linek, J. Outlý, J. G.Toka & A. Batory. *Volby do Evropského parlamentu 2004* (s. 7-17). Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.
- Luo, C. (2017). The rise of populist Right-wing Parties in the 2014 European Parliament: Election and Implications for European integration. *European Review*, 25 (3), 406-422. doi: 10.1017/S1062798717000126
- McLaren, L. M. (2003). Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat? *Journal of Politics*, 64(2), 551-566. doi/10.1111/1468-2508.00139
- Marsh, M. (1998). Testing the second-order election model after four european elections. *British Journal of political science*, 28, 591-607. doi.org/10.1017/S000712349800026X
- Maškarinec, P., & Bláha, P. (2014). For whom the Bell Tolls: Grievance Theory and the Rise of New Political Parties in the 2010 and 2013 Czech Parliamentary Elections. *Sociológia*, 46(6), 706-731. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/269699437>
- Mattila, M. (2003). Why Bother? Determinants of turnout in the european elections. *Electoral studies*, 22(3), 449-468. doi: 10.1016/S0261-3794(01)00054-3

- Moghdam, V., & Kaftan, M.G. (2019). Right-wing populisms north and south. *Woman's Studies International Forum*, 75, 1-9. doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102244
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. doi: 10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2016). Europe's Populist Surge: A Long Time in the Making. *Foreign Affairs*, 95(6), 25-30. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43948378>
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2013). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48 (2). doi: 10.1017/gov.2012.11
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Murray D. (2017). *The Strange Death of Europe: Immigration, Identity, Islam*. London: Bloomsbury.
- Müller, J. W. (2017). *Co je populismus?* Praha: Dybbuk.
- Pankowski, R., & Kornak, M. (2013). Radical Nationalism in Poland: From Theory to Practice. In R. Melzer & S. Serafin. *Right – wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies* (s. 157-168). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- Pastor, L. & Veronesi, P. (2018). A rational backlash against globalisation. *VOX.CEPR*. Dostupné z: <https://voxeu.org/article/rational-backlash-against-globalisation>
- Pirro, A. & Kessel, van S. (2018). Populist Eurosceptic trajectories in Italy and the Netherlands during the European crises. *Politics*, 38(3), 327-343. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0263395718769511>
- Pierro, A., Taggart, P. & Kessel, van S. (2018). The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: Comparative conclusions. *Politics*, 38(3), 378-390. doi.org/10.1177/0263395718784704
- Powell, E. N. & Tucker, J. A. (2014). Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches. *British Journal of Political Scienc*, 44(1), 123–147. doi:10.1017/S0007123412000531

Priester, K. (2011). Definitionen und Typologien des Populismus. *Soziale Welt*, 62, 185-198. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/23060014>.

Rabušic, L. Soukup, P. & Mareš, P. (2019). *Statická analýza sociálněvědních dat (prostřednictvím SPSS)*. Brno: Masarykova univerzita.

Reif, K. (1984). National electoral cycles and european elections 1979 and 1984. *Electoral studies*, 3(3), 244-255. doi.org/10.1016/0261-3794(84)90005-2

Reif, K. (1997). Reflections: European elections as member-state second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*, 31(1), 224-255.

Reif, K., & Schmitt, H. (1980). Nine second-order national elections- conceptual framework for the analysis of european election results. *European Journal of Political Research*, 8(1), 3-44. doi.org/10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x

Rittberger, B. (2005). *Building Europe's Parliament. Democratic Representation Beyond the Nation State*. Oxford University Press.

Rodrik D. (2018). Populism and the economics of globalization. *Journal of International Business Policy*, 1(1):12–33. Doi:10.1057/s42214-018-0001-4

Rooduijn M. (2015). The Rise of the Populist Radical Right in Western Europe. *European View*, 14(1), 3-11. doi:10.1007/s12290-015-0347-5

Rooduijn, M., & Burgoon, B. (2018). The paradox of well-being: Do unfavorable socioeconomic and sociocultural contexts deepen or dampen radical left and right Voting among the less well-off? *Comparative Political Studies*, 51(13), 1720–1753. doi.org/10.1177/0010414017720707

Rossley, N. (2002). *Making Sense of Social Movements*. Buckingham: Open University Press.

Soukup, P. (2006). Proč užívat hierarchické lineární modely? *Sociologický časopis*, 42(5), 987-1012. doi: 10.13060/00380288.2006.42.5.08

Schmitt, H., Hobolt, S. B., Brug, W. van der, & Popa, S. A. (2022). Statistická data vyhledaná 15. 12. 2021. Dostupné z: <https://doi.org/10.4232/1.13846>.

Snow, D. A. (2004). Framing Processes, Ideology, and Discursive Fields. In D. A. Snow, S. A. Soule & H. Kriesi. *The Blackwell Companion to Social Movements* (s. 380-412). Oxford: Blackwell Publishing.

Statista. (2020). Statistická data vyhledaná 3.1.2022. Dostupné z <https://www.statista.com/statistics/300427/eu-parlament-turnout-for-the-european-elections>

Stoetzer, L. & Giesecke, J. & Klüver, H. (2021). How does income inequality affect the support for populist parties?. *Journal of European Public Policy*. 1-20. doi:10.1080/13501763.2021.1981981.

Šaradín, P. (2008). *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Taggart, P. (2000). *Populism*. Open University Press.

Taggart, P. (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 9 (3): 269-288. doi.org/10.1080/1356931042000263528

The Populism Tracker of The Progressive Post (2020). Statická data vyhledaná 10. 12. 2021. Dostupné z: <https://progressivepost.eu/spotlights/populism-tracker>

Tilley R. J., Bold, T. & Garry, J. (2007) Ekonomická situace – jak jí vnímají voliči a jaká je ve skutečnosti: pojednání o příčinách a účincích vnímání ekonomické situace na volební chování ve volbách do EP roce 2004. In L. Linek, J. Outlý, J. G. Toka & A. Batory. *Volby do Evropského parlamentu 2004* (s. 103-139). Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.

Tufte, E. R. (1975). Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, 69(3), 812-826. doi.org/10.2307/1958391

Ulrike M. V. & Poynting, S. (2016). Contemporary Far-Right Racist Populism in Europe, *Journal of Intercultural Studies*, 37:6, 533-540, DOI: 10.1080/07256868.2016.1235099

Van Hauwaert, S. M., & Van Kessel, S. (2018). Beyond protest and discontent: A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support. *European Journal of Political Research*, 57(1), 68–92. doi.org/10.1111/1475-6765.12216

Well, J. M. & Krieckhaus, J. (2006). Does National Context Influence Democratic Satisfaction? A Multi-Level Analysis. *Political Research Quarterly*, 59(4), doi: 10.1177/1065

Zulianello, M. (2019). Varieties of populist parties nad Party Systems in Europe: From State of the Art to the Application of a Novel Classification Scheme to 66 Parties in 33 Countries. *Government and Opposition*, 55 (2), 327-347. doi:10.1017/gov.2019.21

Zulianello, M., & Larsen, E. G. (2021 a). Populist parties in European Parliament elections: A new dataset on left, right and valence populism from 1979 to 2019. *Electoral Studies*, 71, doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102312

Zulianello, M., & Larsen, E. G. (2021 b). Statická data vyhledaná 10. 12. 2021. Dostupné z: <https://doi.org/10.7910/DVN/RFRCZS>

SEZNAM PŘÍLOH:

1. Příloha: Klasifikace populistických stran zastoupených v EP 2019

Stát	Populistická strana	Zastoupení	Pravicová/levicová a valenční	Počet křeslů v EP
Belgie	Vlaams BloK (VB)	11,70 %	pravicová	3
Bulharsko	Citizens for European Development of Bulgaria (GERB)*	31,07 %	valenční	6
Bulharsko	Bulgarian National Movement (IMRO)	7,40 %	pravicová	2
Bulharsko	Volya (Volya)	3,60 %	pravicová	0
Bulharsko	Attack (ATAKA)	1,07 %	pravicová	0
Chorvatsko	Human Blockade (ZIVI ZID)	5,70 %	valenční	1
Chorvatsko	Bridge of Independent List (MOST)	4,70 %	valenční	0
Chorvatsko	Bandic Milan 356- Labour and Solidarity party (Bandic Milan 356)	1,97 %	levicová	0
Česká republika	ANO 2011 (ANO)	21,18 %	valenční	6
Česká republika	Freedom and Direct Democracy (SPD)	9,10 %	pravicová	2
Dánsko	Danish People's Party (DF)	10,07 %	pravicová	1
Dánsko	People's Movement against EU	3,70 %	valenční	0
Estonsko	Conservative People's Party of Estonia (EKRE)	12,70 %	pravicová	1
Estonsko	Estonian Centre Party (EK)	14,40 %	levicová	1
Finsko	True Finns/inns Party (PS)	13,80 %	pravicová	2
Francie	National Front/National Rally (FN/RN)	23,30 %	pravicová	22
Francie	France Untamed (FI)	6,31 %	levicová	3
Francie	France Arise (DLF)*	3,51 %	pravicová	0
Irsko	Sinn Fein (SF)	11,70 %	levicová	1
Itálie	Lombard League(Lega)	34,30 %	pravicová	29
Itálie	Five Star Movement (M5S)	17,10 %	valenční	14
Itálie	Forza Italia (FI)	8,80 %	pravicová	7
Itálie	Brothers of Italy (FdI)	6,44 %	pravicová	6
Kypr	Progressive Party of the working People (AKEL)	27,49 %	levicová	2
Kypr	National Popular Front (ELAM)	8,25 %	pravicová	0
Litva	Labour Party (DP)	8,99 %	levicová	1

Litva	Order and Justice (TT)	2,73 %	praviceová	0
Lotyšsko	National Alliance (NA)*	16,40 %	praviceová	2
Lotyšsko	Who owns the state? (KPV LV)	0,92 %	praviceová	0
Lucembursko	Action Committee for Democracy and Pensions Justice (ADR)	10,03 %	praviceová	0
Maďarsko	Fidesz- Hungarian Civic Union (Fidesz)*	52,56 %	praviceová	13
Maďarsko	Jobbik Movement for a Better Hungary (Jobbik)	6,34 %	praviceová	1
Maďarsko	Our Homeland Movement(MH)	3,30 %	praviceová	0
Malta	-	-	-	-
Německo	Alternative for Germany (AFD)	11 %	praviceová	11
Německo	The Left (Die LINKE)	5,50 %	leviceová	5
Nizozemsko	Forum for Democracy (FvD)	10,96 %	praviceová	3
Nizozemsko	Party for Freedom (PVV)	3,53 %	praviceová	0
Nizozemsko	Socialist Party (SP)	3,37 %	praviceová	0
Polsko	Právo a spravedlnost (PiS)	45,40 %	praviceová	26
Polsko	Kukiz' 15	3,70 %	praviceová	0
Portugalsko	-	-	-	-
Rakousko	Freedom Party of Austria (FPÖ)	17,20 %	praviceová	3
Rakousko	Liste Pilz (JETZT)	1,04 %	leviceová	0
Rumunsko	-	-	-	-
Řecko	Coalition of the Radical Left (SYRIZA)	23,75 %	leviceová	6
Řecko	Golden Dawn (XA)	4,90 %	praviceová	2
Řecko	Greek Solution (EL)	4,18 %	praviceová	1
Řecko	European Realists Disobedience Front (MeRA25)	2,99 %	leviceová	0
Slovensko	Kotleba – People's Party (L'SNS)	12,70 %	praviceová	2
Slovensko	Ordinary People and Independent (OL'aNO) *	5,25 %	valenční	1
Slovensko	Slovak National Party (SNS)	4,09 %	praviceová	0
Slovensko	We are family – Boris Kollár (Sme Rodina)	3,23 %	praviceová	0
Slovinsko	Slovenian democratic party (SDS)*	26,25 %	praviceová	3
Slovinsko	List of Marjan Šarec (LMS)	15,44 %	valenční	2
Slovinsko	United Left (Levica)	6,43 %	leviceová	0
Slovinsko	Slovenian National Party	4,01 %	praviceová	0
Španělsko	Podemos*	10,17 %	leviceová	3
Španělsko	Vox (VOX)	6,30 %	praviceová	3
Švédsko	Sweeden Democrats(SD)	15,30 %	praviceová	8

Zdroj: vlastní zpracování vycházející z datových souborů od Martina Zilianelliho a Erika Gahnera Larsense a The Populism Tracker of The Progressive Post

*Poznámka: symbol * mají strany, které při volbách do EP tvořily koalici (% zastoupení a počet křesel, tak odpovídá celkovému zastoupení koalice v EP)*

2. Příloha: Klasifikace populistických stran zastoupených v EP 2019

COUNTRY	Růst HDP	Nezaměstnanost	Inflace	CPI	GFS
Austria	46 651	4,5	1,5	77	2
Belgium	43 054	5,4	1,4	75	2
Bulgaria	8 235	4,2	3,1	43	4
Croatia	14 068	6,6	0,8	47	3
Cyprus	28 211	7,1	0,3	58	2
Czech Republic	20 202	2	2,8	56	2
Denmark	57 553	5	0,8	87	2
Estonia	20 400	4,4	2,3	74	2
Finland	46 117	6,7	1	86	2
France	38 897	8,4	1,1	69	3
Germany	43 312	3,1	1,4	80	2
UK	47 751	3,7	1,7	77	2
Greece	18 996	17,3	0,3	48	3
Hungary	15 041	3,4	3,3	44	6
Ireland	75 113	4,9	0,9	74	2
Italy	32 078	9,9	0,6	53	2
Latvia	16 050	6,3	2,8	56	3
Lithuania	17 234	6,3	2,3	60	2
Luxembourg	108 526	5,6	1,7	80	2
Malta	27 489	3,6	1,6	54	3
Netherlands	48 424	3,4	2,6	82	2
Poland	15 017	3,3	2,2	58	4
Portugal	21 609	6,5	0,3	62	2
Romania	11 222	3,9	3,8	44	4
Slovakia	18 160	5,8	2,7	50	3
Slovenia	24 062	4,4	1,6	60	2
Spain	28 091	14,1	0,7	62	2
Sweden	53 490	6,8	1,8	85	2

Zdroj: vlastní zpracování vycházející z datových souborů Světové banky, Transparency International a Freedom House

ABSTRAKT

Cílem této práce je identifikace faktorů vedoucích k volbě populistických stran na základě výsledků voleb do Evropského parlamentu v roce 2019 ve 27 členských státech EU. Základním teoretickým východiskem práce je, že volba populistických stran je politickým důsledkem nespokojenosti veřejnosti. Evropská společnost prošla ekonomickými, sociálními i kulturními změnami, jejíž negativní dopady vedou určitou část společnosti k volbě populistických stran. Socioekonomické ukazatele by tak měly představovat hlavní determinanty volby populistů. Na základě dosavadní literatury bylo vytvořeno šest základních hypotéz, které byly následně testovány v rámci hierarchického regresního modelu.

Výsledky analýzy prokázaly, že kontextuální faktory země nepřispívají ke kauzálnímu vysvětlení volební podpory populistických stran. Práce tak zjistila, že ekonomický a společenský kontext země má na voliče populistických politických stran minimální efekt. Vliv individuálních socioekonomických proměnných práce již potvrdila. Vyšší šanci volit populistické strany mají jedinci s nižší životní úrovní (H1), s více negativním postojem k postmateriálním hodnotám (H2) a s více euroskeptickým postojem (H4) na úrovni EU. Práce ovšem potvrdila, že síla a vliv proměnných je napříč členskými státy signifikantně odlišný. Je tak důležité rozlišovat mezi úrovní EU a konkrétním členským státem.

Práce tak došla k závěru, že podporu populistických stran již nadále nelze vysvětlit pouze na základě socioekonomických proměnných. Budoucí výzkumy by se měly zaměřit na další sociologické, kulturní a psychologické vlivy, které mohou poskytnout přesnější vysvětlení rozdílné volební podpory populistických stran napříč různými zeměmi.

Klíčová slova: volby do Evropského parlamentu, členské státy, populistické strany, socioekonomické determinanty

The aim of this paper is to identify factors that lead to voting for populist parties based on the electoral results of the 2019 European Parliament elections in the 27 EU member states. The theoretical concept states that the preference for populist parties is a political consequence of public dissatisfaction. European society has undergone economic, social, and cultural changes. The negative effects of these parameters cause certain segments of society to support populist parties. Socioeconomic indicators should therefore be the main determinants of voting for populists. According to the existing literature, these theses were based on six hypotheses, which were then tested in a multilevel logistic regression analysis.

The results of the analysis indicated that country contextual factors do not provide the causal explanation for electoral support for populist parties. Thus, the interaction among the preference for populist parties at the individual and contextual level was not confirmed. The work then found that the economic and social context of the country has minimal impact on the electorate of populist political parties. The influence of individual socioeconomic variables was confirmed. Individuals with a lower standard of living (H1), with more negative attitudes towards post-material values (H2), and with more eurosceptic attitudes (H4) at the EU level have a higher probability of voting for populist parties. However, the analysis of this proposition has confirmed that the power and influence of the variables are significantly different across countries. Therefore, it is important to separate the results between the EU level and a specific country.

In conclusion, support for populist parties can no longer be explained by socioeconomic variables alone. Future research should focus on other sociological, cultural, and psychological influences that could provide an accurate explanation for variation in electoral support for populist parties across countries.

Keywords: European Parliament election, member states, populist parties, socioeconomic determinants